

Хмельницький національний університет
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХЕТИПУ ПРОТАГОНІСТА В ПРОЗІ

ХАРУКІ МУРАКАМІ

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

Галузь знань 01 Освіта /Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

Предметна спеціальність 014.02. Середня освіта. Мова і зарубіжна література (англійська)

Додаткова предметна спеціальність 014.02. Середня освіта. Мова і зарубіжна література (німецька)

Освітня програма Середня освіта. Англійська мова і література

КвРСОА. 024050.01.06.00

Виконав студент 2-го курсу група СОАм-24-1
Шифр

Керівник канд. філ. наук, доц.
Науковий ступінь, вчене звання

Нормоконтролер канд. пед. наук, доц.
Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Владислав ЛУЧКОВ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Підпис

Володимир КРАМАР
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Підпис

Світлана КОРОЛЬ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації д-р пед. наук, проф.
Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Наталія БІДЮК
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

16.12.2025

Дата

Хмельницький 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин і права

Кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність 014. Середня освіта (за предметними спеціальностями)

Предметна спеціальність 014.02. Середня освіта. Мова і зарубіжна література (англійська)

Додаткова предметна спеціальність 014.02. Середня освіта. Мова і зарубіжна література (німецька)

Освітня програма Середня освіта. Англійська мова і література

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації

01.09.2025

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Мурков Владислав Андрійович

Прізвище, ім'я, по батькові студента

1 Тема роботи

Трансформація архетипу прощальності
в прозі Харуї Муртакалі

Керівник роботи

Грассар Володимир Вроніславович, к.ф.н., доц.

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, учене звання

Затверджено наказом ректора університету від 25.08.2025 р. № 65, додаток № 2

2 Строк подання студентом роботи на кафедру 16.12.2025 р.

3 Вихідні дані до роботи Юбілейна сміадат'я зі Велуцу,
двох розділів і висновків

4 Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Метаморфозис архетипу, психологізм,
символізм прощальності, сюжетно-поетичні
особливості прози Харуї Муртакалі

5 Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)

6 Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання при
		01.09.2025	01.09.26
		<i>Міхалюк</i>	<i>Міхалюк</i>

7 Дата видачі завдання 01.09.25

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва розділу кваліфікаційної роботи	Строк виконання	Примі
<i>Вступ</i>	01.09.25 – 01.10.25	<i>Вектор</i>
<i>Принципи аналізу головного гармоні та хвостові особливості</i>	02.10.25 – 02.11.25	<i>Ан</i>
<i>Кросналіста Х. Мурчеллі</i>		
<i>Еволюція образів кросналіста у твор. Х. Мурчеллі: від психо-логізму до метафізич-них вищів</i>	03.11.25 – 30.11.25	<i>Вектор</i>
<i>Висновки</i>	01.12.25 – 16.12.25	<i>Вектор</i>

Студент

Вектор
Підпис

Владислав Леків
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник кваліфікаційної роботи

Міхалюк
Підпис

Володимир Грам
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

Лучков В. Трансформація архетипу протагоніста в прозі Харукі Мураками - Кваліфікаційна робота.

Кваліфікаційна робота магістра на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 014.02 - Середня освіта (Мова і література (англійська)). - Хмельницький національний університет, факультет міжнародних відносин і права, кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації, наук. кер.: канд. філол. наук, доц. Крамар В.Б. - Хмельницький, 2025.

Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки. Робота містить 81 джерело посилань.

Ключові слова: протагоніст, архетип, Харукі Мураками, японський постмодернізм, самотність, ідентичність, сюрреалізм, еволюція образу, психологізм, метафізика.

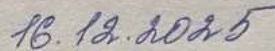
Кваліфікаційна робота присвячена розгляду еволюції образу протагоніста в творчості Харукі Мураками, простеженню динаміки його художнього становлення від раннього до пізнього періодів. Проаналізовано теоретичні засади концепції протагоніста в літературознавстві, еволюцію поглядів на неї - від класичних до сучасних наратологічних та герменевтичних підходів. Літературний доробок Мураками розглядається в контексті японського постмодернізму з його характерними рисами: інтертекстуальність, деконструкція, фрагментарність, гібридизація жанрів. Виокремлено ключові мотиви та топоси, що є чинниками формування протагоністичної моделі творчості, зокрема, екзистенційна самотність, пошук ідентичності, втрата, сюрреалістична та сновидна реальність. Простежено еволюцію головного героя Харукі Мураками. Протагоністи раннього періоду, зокрема в "Трилогії Щура", відзначаються екзистенційною апатією, соціальною відчуженістю та безсенсовним пошуком. У середньому періоді простежуємо поглиблення психологізму та урізноманітнення наративного простору. Тут досліджується

розвиток архетипів "шукача" та "мандрівника", їхня взаємодія з навколишнім світом та внутрішніми конфліктами. Нарешті, в образах героїв пізнього періоду з'являються метафізичні виміри, спостерігається інтеграція фантастичних елементів в сюжет творів. Ці протагоністи виступають як наратори-дослідники, що заглиблюються у колективне несвідоме та альтернативні реальності, знаходячи шлях до самопізнання через мистецтво та зустріч з несвідомим. У роботі доведено, що протагоніст у Мураками еволюціонує від апатичного та відчуженого героя до активного шукача, який заглиблюється у свій внутрішній світ, у колективне несвідоме та метафізичні виміри реальності, що відповідає дихотомічній природі його творчості.

Підпис автора

Дата подання роботи до захисту

SUMMARY

Luchkov V. Transformation of the Protagonist Archetype in Haruki Murakami's Prose. – Qualification work.

Qualification work for obtaining Master's degree in specialty 014.02 Secondary education. Language and Foreign Literature (English). – Khmelnytskyi National University, Faculty of International Relations and Law, Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, academic supervisor: Doctor of Philosophy (Pedagogics), Associate Professor V.B. Kramar — Khmelnytskyi, 2025.

Total volume of the thesis is 84 pages. The thesis contains 81 references.

Keywords: protagonist, archetype, Haruki Murakami, Japanese postmodernism, loneliness, identity, surrealism, evolution of the character, psychologism, metaphysics.

Qualification work is dedicated to the analysis of the protagonist's evolution in the literary works of Haruki Murakami, tracing the dynamics of their artistic formation from the early to the late periods. The theoretical foundations of the protagonist concept in literary studies are analyzed, along with the evolution of perspectives on it, from classical to modern narratological and hermeneutic approaches. Murakami's literary works are examined within the context of Japanese postmodernism, with its characteristic features: intertextuality, deconstruction, fragmentation, and genre hybridization. Key motifs and topoi are identified as formative factors of the protagonist model, including existential loneliness, search for identity, loss, and surreal and oneiric reality.

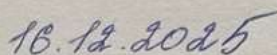
The study traces the evolution of Murakami's main character. The protagonists of the early period, particularly in the "Trilogy of the Rat," are marked by existential apathy, social alienation, and a purposeless search. In the middle period, a deepening of psychologism and a diversification of the narrative space are observed. Here, the development of the "seeker" and "wanderer" archetypes is explored, along with their interaction with the surrounding world and internal conflicts. Finally, in the characters

of the late period, metaphysical dimensions emerge, with the integration of fantastic elements into the plot. These protagonists function as narrator-explorers, delving into the collective unconscious and alternative realities, finding a path to self-knowledge through art and an encounter with the unconscious. The thesis demonstrates that the protagonist in Murakami's prose evolves from an apathetic and alienated hero to an active seeker who immerses themselves in their inner world, the collective unconscious, and the metaphysical dimensions of reality, which corresponds to the dichotomous nature of his work.

Author's signature

The date of the work submission to defence

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1 Принципи аналізу головного героя та художні особливості протагоніста Харукі Муракамі.....	13
1.1 Поняття протагоніста в літературознавстві: еволюція поглядів та сучасні підходи до аналізу.....	13
1.2 Архетипи та типологія літературних персонажів.....	17
1.3 Творчість Харукі Муракамі в контексті японського постмодернізму.....	22
1.4 Тематичний та мотивний елементи сюжету як засоби створення головного героя Муракамі.....	26
Розділ 2 Еволюція образу протагоніста у творчості Харукі Муракамі: від психологізму до метафізичних вимірів.....	30
2.1 Протагоніст між реальністю та спогадами, вплив травматичного досвіду дитинства.....	30
2.2 Розвиток архетипу "шукача" та "мандрівника" у середньому періоді творчості письменника.....	48
2.3 Подолання конфлікту з ворожим світом через активну взаємодію з оточенням.....	53
2.4 Інтеграція фантастичних елементів у внутрішній світ протагоніста як домінанта трансформації літературного архетипу.....	57
2.5 Методичні рекомендації щодо вивчення творчості Харукі Муракамі у шкільному курсі зарубіжної літератури	63
Висновки.....	72
Перелік джерел посилання.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Творчість Харукі Муракамі посідає унікальне місце в сучасній світовій літературі, привертаючи увагу як широкої читацької аудиторії, так і літературознавців. Його романи, оповідання та есе перекладені десятками мов, відзначені престижними нагородами та неодноразово екранізовані, що свідчить про глибокий резонанс його доробку в глобальному культурному просторі. Значущість вивчення творчості Муракамі та, зокрема, особливостей його протагоністів зумовлена низкою чинників.

Твори японського автора майстерно поєднують елементи реалізму, магічного реалізму, постмодернізму та детективу, створюючи багатопланові наративи, що спонукають до глибоких роздумів. Ця гібридність стилів і жанрів робить його творчість благодатним матеріалом для інтердисциплінарних досліджень, які можуть поєднати літературознавство з філософією, психологією, соціологією та культурологією.

Герої Муракамі, інтровертні та відчужені, блукають лабіринтами власної пам'яті, стикаються з метафізичними явищами та шукають сенс життя у світі, що втратив чіткі орієнтири. Ці теми є універсальними та близькими читачам у всьому світі. Психологічна глибина образів Муракамі є ще одним з ключових аспектів, що робить його протагоністів такими привабливими для аналізу науковців. Персонажі ці не є статичними, плакатними; вони проходять через складні внутрішні трансформації, що часто відбуваються на тлі сюрреалістичних подій. Дослідження їхньої еволюції дозволяє розкрити складні механізми людської психіки, подолання травм, прийняття власного "Я" та адаптації до непередбачуваної реальності.

Таким чином, актуальність роботи полягає в необхідності переосмислення юнгіанських архетипів у контексті постмодерністської нарації. Пропонується функціональний аналіз механізмів трансформації: як універсальні моделі героїв під впливом японського естетичного мінімалізму та філософії відчуження

трансформуються у моделі антигероя-інтроверта або рефлектуючого блукача. Аналіз такої еволюції також дозволяє верифікувати та систематизувати ті культурні зсуви, які відбулися у свідомості сучасної людини: відхід від пафосу великих наративів до “камерної екзистенційної драми” [38]. Тому вивчення еволюції протагоніста у творчості Харукі Муракамі набуває особливої ваги для розуміння сучасної світової літератури, її взаємодії з філософськими та психологічними концепціями, а також для осмислення місця та ролі людини у світі, що постійно змінюється.

Творчість Харукі Муракамі привертає пильну увагу як світового, так і вітчизняного літературознавства — завдяки своїй художній унікальності та глибокому філософському наповненню. Однак, попри значну кількість досліджень, проблема еволюції протагоніста в його творах не отримала системного та комплексного висвітлення. Більшість наукових розвідок зосереджуються на окремих аспектах протагоністів, типології персонажів або їхній ролі у конкретних романах, залишаючи поза увагою динаміку їхнього розвитку крізь усю творчу спадщину автора.

Наприклад, Джей Рубін (Jay Rubin) у своєму фундаментальному дослідженні "Haruki Murakami and the Music of Words" [70], або Меттью Стречер (Matthew Strecher) з "Dances with Sheep: The Quest for Identity in Haruki Murakami's Fiction" [73] зосереджують увагу на темах самотності, відчуження та пошуку ідентичності, що є наскрізними для протагоністів Муракамі. Проте їхні дослідження переважно мають характер тематичного аналізу або загального огляду, а не простежують послідовну трансформацію персонажів з часом.

Українське літературознавство також активно долучається до вивчення феномену Муракамі. Так, дисертаційні дослідження, статті та монографії розглядають особливості поетики, жанрові характеристики, інтертекстуальні зв'язки та філософські інтенції його творів. Зокрема, роботи, присвячені постмодерністським рисам прози Муракамі (Хімчак Н. Ф. [41], Семененко О. [35], Бондар Ю. М. [7], часто зачіпають питання нелінійності наративу та

амбівалентності персонажів, що, безумовно, стосується протагоністів. Дослідники, що вивчають вплив психоаналізу (зокрема юнгіанського) на творчість Муракамі, також звертаються до архетипів та глибинних мотивів, що рухають героями. Проте це, здебільшого, фрагментарні звернення до протагоніста як частини ширшої проблематики, а не основний об'єкт для аналізу саме його розвитку.

Залишаються малодослідженими питання, як змінюються стратегії подолання криз протагоністами ранніх та пізніх творів, чи є якісь чіткі перехідні етапи в їхній психологічній зрілості, та чи призводить еволюція авторського стилю до суттєвої зміни сутності його головних героїв. Недостатньо вивченим є й питання, як філософські рефлексії самого Муракамі (наприклад, щодо пам'яті, колективного несвідомого, природи реальності) знаходять своє відображення в еволюції внутрішнього світу протагоніста. Таким чином, існує очевидна лакуна у системному дослідженні саме еволюційного шляху головних героїв Харукі Муракамі, що робить дану тему актуальною та науково значущою.

Об'єктом дослідження є художня проза Харукі Муракамі у контексті світового постмодернізму та теорії архетипів.

Предметом дослідження є архетип протагоніста та його трансформація в прозових творах Харукі Муракамі.

Метою роботи є встановити та систематизувати динаміку архетипних характеристик головного героя у творчості Харукі Муракамі та визначити їхню роль в побудові художнього світу автора.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети визначено **основні завдання дослідження:**

1. Узагальнити теоретичні підходи до вивчення архетипу та протагоніста в літературознавстві.

2. Виокремити ключові архетипні моделі, використані у ранній прозі Мураками.
3. Проаналізувати особливості трансформації архетипу протагоніста в зрілих творах письменника.
4. З'ясувати вплив постмодерністських та східних філософських концепцій на формування образу героя Мураками.

Наукова цінність. Наукова новизна даної магістерської роботи полягає у системному та комплексному дослідженні еволюції образу протагоніста у творчості Харуки Мураками від ранніх до пізніх творів на матеріалі оригінальних текстів та їх якісних перекладів, з акцентом на психологічні, соціальні та філософські аспекти. Попри значну кількість досліджень творчості Мураками у світовому та вітчизняному літературознавстві, бракує цілісного аналізу динаміки розвитку його центральних героїв як індикатора авторської філософської та естетичної еволюції. Творчість письменника є знаковим явищем сучасної світової літератури, а його протагоністи відображають ключові екзистенційні та соціальні проблеми нашого часу, такі як самотність, пошук ідентичності та взаємодія з постмодерним світом. Глибокий аналіз еволюції образу головного героя в різних періодах творчості Мураками дозволяє не лише краще зрозуміти художній метод самого автора, а й розкрити універсальні механізми формування особистості в сучасному культурному просторі.

Методи дослідження. Відповідно до предмета мети та завдань наукового пошуку використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, зокрема: компаративний, бібліографічний, описовий, біографічний, системний, культурно-історичний.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання її результатів у різних сферах. Матеріали та висновки дослідження можуть

бути застосовані у викладанні курсів з історії зарубіжної літератури XX-XXI століть, сучасного літературного процесу, японської літератури та культури у вищих навчальних закладах. Отримані дані будуть корисними для студентів-філологів, культурологів, сходознавців при написанні курсових та дипломних робіт, присвячених творчості Харукі Муракамі та проблематиці сучасного героя. Дослідження також може зацікавити широке коло читачів, які прагнуть глибше зрозуміти творчість Муракамі, розширити свої знання про його художній світ та осмислити еволюцію його персонажів. Окремі аспекти роботи можуть стати основою для створення навчальних посібників або методичних рекомендацій для викладачів літератури.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку джерел посилання. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок друкованого тексту.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТАГОНІСТА В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ ТА СПЕЦИФІКА ТВОРЧОСТІ ХАРУКІ МУРАКАМІ

1.1 Поняття протагоніста в літературознавстві: еволюція поглядів та сучасні підходи до аналізу

Протагоніст – центральна фігура будь-якого художнього твору, навколо якої розгортаються події, конфлікти і, власне, осмислюються основні ідеї автора. Витоки терміна "протагоніст" сягають давньогрецького театру, де (від грец. *protagonistes* – "той, хто грає першу роль") він позначав актора, який виконував головну роль у трагедії, а отже, й центрального персонажа. Цей персонаж був не просто виконавцем, а носієм долі, що часто відображала волю богів або невблаганний фатум. Аристотель у своїй "Поетиці" підкреслював, що характер (етос) і сюжет (міфос) є ключовими елементами трагедії, де протагоніст посідає центральне місце в "міфосі". У трагедіях Есхіла, Софокла та Евріпіда протагоніст зазвичай був фігурою високого походження, яка переживала велике падіння (катарсис), що викликало співчуття та страх у глядачів. Його конфлікт часто був зовнішнім – протистояння долі, богам, суспільним нормам.

З розвитком літератури поняття протагоніста значно розширювалося, набуваючи нових вимірів. У середньовічній літературі протагоніст часто виступав як алегорична фігура, що втілювала моральні або релігійні ідеї (наприклад, у мораліте). Його індивідуальність була менш важливою, ніж його символічна функція; він був радше втіленням абстрактних чеснот чи вад.

Епоха Відродження принесла інтерес до індивідуальності, хоча протагоністи все ще значною мірою ідеалізувалися або відображали певні, часто видатні, моральні якості. Герої Шекспіра вже демонструють зачатки внутрішніх конфліктів, але їхня велич часто полягає у здатності вистояти перед лицем трагічної долі.

Просвітництво ознаменувало початок утвердження реалістичного протагоніста. Раціоналізм і віра в людський розум призвели до створення персонажів, які прагнули до пізнання, суспільного прогресу та особистісного самовдосконалення. Класицизм, зі своїми суворими правилами, також визначав протагоніста через його чітку моральну позицію та відповідність суспільним нормам, часто втілюючи ідеал "громадянина".

Справжній перелом стався з появою романтизму наприкінці XVIII – на початку XIX століття, який вивів на перший план індивідуальність, суб'єктивність та емоційний світ героя. Романтичний протагоніст – це часто бунтар, вигнанець, який протистоїть суспільству або шукає притулку у світі природи чи мрій. Він є носієм глибокого внутрішнього конфлікту, часто роздвоєння особистості, що стало попередником психологічної глибини майбутніх персонажів. Байронічний герой, Фауст, герой-одинак – усі вони є яскравими прикладами романтичного протагоніста, що переживає відчуження від світу та шукає істину в собі.

Реалізм XIX століття зосередився на детальному зображенні соціального середовища та його впливу на формування характеру. Протагоніст реалістичного твору – це часто звичайна людина, типовий представник певного соціального класу, чия доля відображає суспільні процеси та конфлікти. Психологізм стає домінуючим, і аналіз внутрішнього світу героя набуває домінуючого значення. Тут протагоніст перестає бути лише носієм сюжету; він стає об'єктом пильної уваги як складний психологічний феномен, чиї мотивації та рішення зумовлені глибокими внутрішніми процесами та впливом оточення.

Модернізм на початку XX століття здійснив революцію у поглядах на протагоніста. Під впливом психоаналізу З. Фрейда, аналітичної психології К. Юнга та філософії А. Бергсона, письменники почали досліджувати глибинні шари підсвідомості, множинність "Я", потік свідомості. Протагоніст модерністського твору часто позбавлений єдиної, цілісної ідентичності, його

внутрішній світ фрагментований, а дії можуть бути ірраціональними, зумовленими несвідомими імпульсами. Приклади – персонажі В. Вульф ("Місіс Делловей") [8], М. Пруста ("У пошуках втраченого часу")[31]. Тут фокус зміщується від зовнішніх подій до внутрішніх переживань, а сам протагоніст стає не лише об'єктом, а й засобом пізнання внутрішнього світу людини.

Постмодернізм, що виник у другій половині ХХ століття, деконструював традиційне поняття протагоніста, піддавши сумніву його цілісність, автентичність та навіть саме існування. Постмодерністський герой часто є децентрованим, позбавленим сталої ідентичності, його дії можуть бути випадковими, а внутрішній світ – іронічним та цинічним. Він може бути пародією на попередні архетипи, може усвідомлювати свою "літературність", розмиваючи межу між вигадкою та реальністю (метафікшн). Постмодернізм грається з наративними конвенціями, і протагоніст може бути ненадійним оповідачем, що ставить під сумнів саму можливість об'єктивного пізнання та істини. Його особистість може бути мозаїчною, складеною з цитат і посилань на інші тексти та культурні феномени (інтертекстуальність).

Сучасні підходи до аналізу протагоніста є надзвичайно різноманітними та багатограними, відображаючи інтердисциплінарний характер сучасного літературознавства. Наратологічний підхід (Ж. Женетт, У. Еко, С. Чатмен) фокусується на ролі протагоніста в структурі оповіді: як він функціонує як оповідач (наратор), фокалізатор (той, чіїми очима представлена історія), і як його "голос" впливає на сприйняття сюжету. Важливо розрізнити автора, оповідача та протагоніста як окремі наративні інстанції, що мають різні функції та рівні достовірності. Наратологія допомагає зрозуміти, як розкривається характер героя через особливості оповіді, його суб'єктивне сприйняття світу. Психоаналітичний підхід (З. Фройд, К. Юнг [10], Ж. Лакан) дозволяє розкрити несвідомі мотиви, комплекси, травми, які формують поведінку протагоніста. Аналізуються сни, символи, несвідомі бажання, механізми захисту, що допомагають зрозуміти глибинні причини дій персонажа. Зокрема, юнгіанський

підхід досліджує архетипічні образи, що проявляються у психіці протагоніста, його колективне несвідоме, прагнення до індивідуації. Лаканівський психоаналіз звертає увагу на роль мови, символічного порядку у формуванні суб'єкта та його бажань. Рецептивна естетика (Х.-Р. Яусс, В. Ізер) розглядає протагоніста через призму його сприйняття читачем. Як читач співпереживає герою, ідентифікує себе з ним, або, навпаки, дистанціюється, критично оцінює його. Важливою є концепція "горизонту очікувань" читача щодо протагоніста – попередні знання, культурні коди, що впливають на інтерпретацію образу. Гендерні дослідження аналізують, як гендерні стереотипи та соціальні конструкції впливають на формування чоловічих та жіночих образів протагоністів, їхні ролі, конфлікти та життєві шляхи. Досліджується, як гендерні ролі, нав'язані суспільством, впливають на ідентичність героя, його прагнення та перешкоди.

Постколоніальні дослідження розглядають протагоніста в контексті культурної ідентичності, впливу колоніального минулого, гібридності культур та боротьби за самовизначення. Це особливо актуально для літератур, що пережили колоніальний досвід або культурний тиск. Когнітивна поетика досліджує, як розум читача обробляє інформацію про протагоніста, як формуються його ментальні репрезентації персонажа, і як читач будує моделі його свідомості, співпереживаючи чи аналізуючи його дії та думки. Культурологічний підхід поміщає протагоніста в ширший культурний контекст, розглядаючи його як відображення певних культурних цінностей, норм, міфів та ритуалів конкретної епохи або суспільства. Цей підхід допомагає зрозуміти, як герой вписується в культурний ландшафт або, навпаки, протистоїть йому. Соціологічний підхід (П. Бурдьє, М. Фуко) аналізує протагоніста як продукт соціальних відносин, влади, економічних структур. Досліджується його соціальний статус, роль у суспільстві, взаємодія з іншими соціальними групами та вплив соціальних інститутів на його формування.

Сучасний протагоніст часто є складною, багатогранною фігурою, яка може поєднувати риси різних архетипів, бути носієм як універсальних, так і суто

індивідуальних проблем. Його аналіз вимагає використання міждисциплінарного підходу, що дозволяє поєднати формальний аналіз з психологічним, соціологічним та філософським осмисленням. У випадку з Харуки Мураками, де сюрреалізм переплітається з буденністю, а внутрішні світи героїв є справжніми лабіринтами, розуміння еволюції протагоніста вимагає особливої уваги до взаємодії цих різних рівнів аналізу. Його протагоністи часто є відображенням постмодерністської кризи ідентичності, але водночас шукають шляхи до особистісної цілісності через занурення у власну підсвідомість та метафізичну реальність.

1.2 Архетипи та типологія літературних персонажів

Для глибинного розуміння еволюції протагоніста у творчості Харуки Мураками важливо звернутися до концепцій архетипів та типології літературних персонажів. Ці підходи дозволяють виявити універсальні структури, що лежать в основі індивідуальних образів, а також систематизувати їх за певними ознаками, надаючи аналізу глибини та систематичності.

Концепція архетипів найбільш повно розроблена у психології Карла Густава Юнга [10]. Юнг визначав архетипи як вроджені, універсальні психічні структури, що є частиною колективного несвідомого. Вони не є конкретними образами чи фіксованими ідеями, а радше потенційними моделями поведінки, сприйняття та емоційних реакцій, які передаються спадково і проявляються у міфах, казках, релігійних символах, сновидіннях та, звичайно, у літературних образах. Архетипи – це праобрази, що є джерелом інспірації для людської психіки, формуючи фундаментальні шаблони людського досвіду. До найвідоміших юнганських архетипів, що мають пряме відношення до літературних персонажів, належать:

Персона (Маска): та частина особистості, яку людина презентує світові, її соціальна роль або "фасад". У літературі це може бути образ, який герой свідомо

демонструє оточуючим, що часто відрізняється від його істинного "Я" або приховує внутрішні конфлікти. Персона є адаптацією до соціальних вимог.

Тінь: прихована, придушена частина особистості, яка містить у собі неприйнятні для свідомості риси, бажання, інстинкти, які людина відкидає або не усвідомлює. У літературі Тінь може бути втілена в антагоністі, що є зовнішнім проявом внутрішнього конфлікту протагоніста, або ж виявлятися як його власна темна, неінтегрована сторона, що потребує усвідомлення та прийняття для досягнення цілісності.

Аніма (жіночий образ у чоловічій психіці) та Анімус (чоловічий образ у жіночій психіці): ці архетипи відповідають за взаємодію з протилежною статтю та внутрішній баланс гендерних енергій. Аніма у чоловіка є його внутрішнім жіночим началом, що впливає на його емоційність, інтуїцію, здатність до стосунків. Анімус у жінки – її внутрішнім чоловічим началом, що відповідає за логіку, раціональність, активність. У літературі Аніма/Анімус можуть бути втілені в образі коханої людини, мудрого радника протилежної статі або внутрішнього голосу, що веде героя.

Мудрий Старець/Стара: архетип, що символізує мудрість, досвід, знання, що передаються з покоління в покоління. Цей архетип є носієм колективного досвіду та інтуїції, допомагає герою у скрутних ситуаціях. У творах це може бути ментор, наставник, що надає герою необхідні знання або вказівки, ведучи його до істини чи вирішення проблеми.

Самостість: центральний архетип у концепції Юнга, що символізує цілісність, єдність та повноту особистості, інтеграцію свідомого та несвідомого. Шлях до Самості – це процес індивідуації, який часто відображається у подорожі героя, його трансформації та досягненні внутрішнього балансу.

Герой: один із найважливіших архетипів, що проходить через випробування, долає перешкоди, здійснює подвиги, змінює себе або світ. Шлях героя (мономіф), описаний Джозефом Кемпбеллом, є універсальною структурою наративу, що відображає подорож трансформації, яка включає поклик до пригоди, зустріч з ментором, випробування, відхід у найглибшу печеру, повернення з еліксиром [43]. Крім юнгіанських, існують й інші архетипи, які є важливими для розуміння літературних персонажів:

Одинок/Вигнанець: герой, який відокремлений від суспільства, не вписується у його норми, відчуває відчуження та шукає власний шлях. Його сила часто полягає у незалежності від зовнішніх впливів. Шукач: герой, який постійно прагне до нового досвіду, знань, подорожей, істини. Його рушійною силою є допитливість і прагнення до пізнання. Творець: герой, який прагне до самовираження через мистецтво, науку чи будь-яку іншу форму творчості, що є для нього способом осмислення світу та себе. Бунтар: герой, який активно протистоїть системі, владі, несправедливості, руйнує старі порядки заради створення нових. Жертва: герой, який страждає від обставин або дій інших, що може викликати співчуття або служити каталізатором для інших персонажів.

Типологія літературних персонажів – це систематизація героїв за певними спільними ознаками, що дозволяє класифікувати їх та виявити їхні функції у творі. На відміну від архетипів, які є універсальними, транскультурними структурами, типологія є більш гнучким інструментом, що адаптується до конкретного літературного періоду, жанру чи авторського стилю. Вона допомагає організувати та структурувати аналіз персонажів.

Розрізняють такі типології:

За функцією у сюжеті (підхід В. Проппа до казкових персонажів):

Протагоніст (головний герой): центральна фігура, що перебуває у фокусі оповіді.

Антагоніст (противник протагоніста): створює конфлікт, перешкоди для героя.

Сайдкік (вірний супутник, помічник): надає підтримку, може бути емоційною опорою або джерелом інформації.

Ментор (наставник): надає мудрі поради, знання, інколи – магичні предмети.

Каталізатор (ініціатор): персонаж, що запускає певні події або зміни у житті протагоніста, але сам може не брати активної участі у подальшому розвитку сюжету.

Фольговий персонаж (від англ. *foil* – фольга): той, хто контрастує з іншим персонажем (зазвичай протагоністом), щоб підкреслити його риси, сильні або слабкі сторони.

За глибиною розкриття (Е.М. Форстер):

Плаский (flat) персонаж: характеризується однією-двома визначальними рисами, легко запам'ятовується, не змінюється і не розвивається протягом твору. Часто функціонує як типаж, маска або карикатура, слугуючи для розвитку сюжету або підкреслення певних ідей.

Об'ємний (round) персонаж: складний, багатогранний, психологічно достовірний персонаж, що розвивається, змінюється, переживає внутрішні конфлікти та здатен до несподіваних, але психологічно обґрунтованих дій. Його внутрішній світ розкривається поступово, і він здатен до глибокої психологічної трансформації. Протагоністи Харукі Мураками переважно належать до "об'ємних" персонажів, хоча можуть мати певні риси "пласких" на початкових етапах своєї подорожі.

За відношенням до дійсності:

Реалістичний тип: персонаж, який відображає типові риси людини у певному соціальному чи психологічному контексті, його поведінка і мотивації відповідають законам реального світу.

Фантастичний/Сюрреалістичний тип: персонаж, який існує поза межами звичайної реальності, має надприродні здібності або взаємодіє з нереальними елементами. У Муракамі часто спостерігається унікальне поєднання цих типів, де буденність пронизана сюрреалістичним.

Символічний/Алегоричний тип: персонаж, який втілює певну ідею, концепцію, філософське поняття або абстрактне явище. Його індивідуальні риси відходять на другий план, а першочерговою стає його символічна функція. [43, 26].

У контексті творчості Харукі Муракамі, архетипи та типологія відіграють ключову роль у розумінні його протагоністів, дозволяючи систематизувати їхні характеристики та прослідкувати їхній розвиток.

Багато його героїв можуть бути розглянуті як сучасні втілення архетипу Одинака/Вигнанця (особливо в ранніх творах, таких як "Трилогія Пацюка"), які шукають своє місце у світі, часто відчуваючи самотність і відчуження від мейнстрімного суспільства. Вони є типовими Шукачами, що блукають у пошуках сенсу, ідентичності або відповідей на невимовні питання, часто не усвідомлюючи, чого саме шукають. Елементи Шляху героя (Кемпбелл) також очевидні у їхніх подорожах, які часто є метафізичними та внутрішніми, а не лише зовнішніми. Герої Муракамі переживають своєрідну "ініціацію", проходячи крізь випробування, що змінюють їхню свідомість.

Герої Муракамі часто стикаються зі своєю Тінню, яка може проявлятися у вигляді загадкових фігур (наприклад, Людина-вівця, Джонні Вокер), небезпечних ситуацій або власних пригнічених бажань та травм. Боротьба з Тінню є ключовим етапом їхнього внутрішнього зростання. Образи жінок у його

творах часто втілюють архетипи Аніми, що відкривають головному герою нові грані його особистості, слугують каталізаторами його трансформації або вказують шлях до цілісності. Мудрі старці, що з'являються як провідники (наприклад, Носоріг у "Погоні за вівцею", або ж деякі літні жінки у пізніх творах), також є архетипічними.

Типологічно протагоністи Мураками переважно є об'ємними персонажами, які переживають глибокі внутрішні зміни. Вони майже завжди інтроверти, схильні до глибоких рефлексій, з розвиненим внутрішнім світом, що часто є більш реальним для них, ніж зовнішній. Їхня пасивність у ранніх творах (наприклад, Пацюк, який більше спостерігає, ніж діє) поступово змінюється на більш активну позицію у пізніх, де вони цілеспрямованіше протистоять викликам і шукають відповіді (наприклад, Тору Окада, Аомаме). Часто вони поєднують у собі риси реалістичного та сюрреалістичного типів, оскільки їхній світ переплітає буденність з елементами фантастики, де межі між свідомістю та підсвідомістю розмиті, а ірраціональне стає нормою. Ця подвійність є характерною для його прози.

Аналіз протагоністів Мураками через призму архетипів та типології дозволяє не лише класифікувати їх, а й глибше зрозуміти універсальні аспекти людського досвіду, які вони відображають, а також специфіку авторського бачення та його розвиток, розкриваючи, як особистісна трансформація героя корелює з його архетипічною сутністю.

1.3 Творчість Харукі Мураками в контексті японського постмодернізму

Творчість Харукі Мураками нерозривно пов'язана з феноменом японської постмодерністської прози, яка, з одного боку, відображає загальносвітові тенденції цього художнього напрямку, а з іншого – має свої унікальні національні особливості, що впливають з глибокого культурного, історичного та соціального контексту Японії. [12] Без усвідомлення цих характеристик

неможливо здійснити адекватний аналіз персонажів Мураками, адже вони сформовані цим багатограним, синтетичним культурним простором.

Постмодернізм як художній напрям (що виник після Другої світової війни і набув поширення з 1960-х років) характеризується низкою ключових рис, які є віддзеркаленням глибинних змін у світогляді та розумінні реальності. Цей напрям відмовляється від ідеї єдиної, абсолютної істини, піддаючи сумніву будь-які великі наративи (історичні, філософські, релігійні), що призводить до роздроблення наративу, відмови від лінійного розвитку сюжету, розмиття меж між реальністю та вигадкою, що часто проявляється у складній, нелінійній структурі творів.

Однією з ключових ознак постмодерністської прози вважається інтертекстуальність, коли текст будується на численних посиланнях на інші твори, культурні коди, міфи чи медіа. Це перетворює читання на інтелектуальний квест, де кожен новий шар смислу розкривається через алюзії, цитати чи приховані відсилання. Читач стає активним учасником процесу декодування, а текст набуває рис мозаїки, складної пазлової картини. До того ж автор нерідко демонструє штучність літературного творіння, навмисно звертаючи увагу на процес написання. Оповідач може раптово звернутися до читача, обговорити власні творчі муки або навіть поставити під сумнів достовірність розповіді. Це руйнує традиційну ілюзію "правдивості" тексту, нагадуючи, що література – лише гра. Цій же меті слугують такі інструментами деконструкції серйозності та реалістичності як іронія і пародія. Постмодернізм сміливо жонглює жанровими кліше, перевертає класичні сюжети або вплітає в текст абсурдні, майже клоунські елементи. Іронія стає засобом висміювання як літературних штамів, так і соціальних стереотипів, а гра з формою – можливістю підірвати читацькі очікування.

Ще одна властивість постмодерністського наративу, що властива прозі Мураками – це гіперреальність. Такий поетичний прийом проявляється у

розмиванні меж між справжнім і вигаданим. У постмодерністському світі медіаобрази, віртуальні простори чи навіть рекламні слогани можуть бути більш реальними, ніж власний досвід. Персонажі часто блукають у лабіринтах симулякрів, де вже немає оригіналу – лише нескінченні копії без першоджерела. Самі герої подаються як нестабільні і фрагментовані. Їхня "якість" постійно змінюється, розпадаючись на ролі, маски або альтер-его. Такої ж метаморфози набуває і художній час, коли дедалі частіше в постмодерністському мистецтві з'являється нелінійний наратив, що відкидає класичну хронологію на користь хаотичних, циклічних або паралельних сюжетних ліній. Історія може обриватися на півслові, перестрибувати між минулим і майбутнім, втрачати логіку або навмисно імітувати фрагментарність людської свідомості. Така структура не лише розмиває межі між причиною і наслідком, а й підкреслює загальну відчуженість і порожнечу, що пронизує постмодерністські тексти. Це порожнеча – не просто емоційний стан, а ностальгія за втраченими ідеалами, вірою в прогрес, стабільність чи універсальні істини. Світ постає як абсурдний театр, де немає нічого святого, а всі сенси розчиняються в нескінченній грі знаків, алюзій і цитат.

Японський постмодернізм формувався під впливом як загальносвітових тенденцій, так і унікального історичного та соціокультурного досвіду Японії, що наклало на нього свій неповторний відбиток. Нова стилістика сформувалася на перетині глибоких історичних потрясінь, стрімких соціокультурних змін та давніх естетичних традицій. Одним із найпотужніших чинників стала колективна травма Другої світової війни, зокрема ядерні бомбардування Хіросіми та Нагасакі. Відчуття катастрофи, руїни старих цінностей, екзистенційна порожнеча та абсурдність стали поштовхом до деконструкції традиційних наративів. Неможливість повернення до «нормального» стану, втрата національної ідентичності та досвід окупації породили теми колективної пам'яті, прихованих травм і пошуку нових сенсів, що яскраво проявляються у творчості таких авторів, як Кендзабуро Ое, Кобо Абе, Харукі Мураками.

Паралельно з цим, швидка модернізація та вестернізація після війни, зокрема економічний бум і американізація суспільства, докорінно змінили традиційний уклад життя. Старі соціальні структури руйнувалися, сімейні зв'язки слабшали, а на зміну приходили індивідуалізм, споживацтво, аномія. Це породило нові екзистенційні проблеми, які знайшли відображення в літературі через теми самотності, втрати зв'язків та пошуку ідентичності в умовах урбанізації та глобалізації. [47] Водночас японські постмодерністи активно інтегрували елементи західної культури – джаз, рок, кіно, літературу, філософію – створюючи унікальний гібридний культурний простір. Це не було сліпим запозиченням, а радше осмисленням і реінтерпретацією, своєрідною «фьюжн-кухнею», де східне і західне переплітаються, утворюючи нові сенси.

Сприятливим ґрунтом для постмодерністських прийомів стала власна традиція абсурду та гротеску в японській культурі. Театр Но і Кабукі з їхнім символізмом, грою з реальністю та естетикою *моно но aware* – печальною чарівністю речей – вже містили елементи, співзвучні постмодернізму: фрагментарність, мінливість, неминучість втрати. Це дозволило японським авторам органічно вписати постмодерністські техніки у вже існуючу культурну матрицю.

Важливу роль у формуванні японського постмодернізму відіграють дзен-буддизм і синтоїзм, які пропонують інше бачення світу. Його основою є невизначеність, проникнення одного виміру в інший, нечіткість меж між існуванням і небуттям, а також співіснування різних істин. Такі уявлення не лише узгоджуються з постмодерністським уявленням про багатоманітність, а й пояснюють стриману, спокійну реакцію персонажів на незвичні або фантастичні події, що часто трапляються в японській літературі. У цьому світлі японський постмодернізм постає як складне явище, в якому поєднуються досвід історичних потрясінь, західні ідеї та глибокі культурні традиції, що разом сприяють пошуку нових форм художнього висловлення [50]. Харукі Муракамі є одним з найяскравіших і найвпізнаваніших представників японського постмодернізму,

який вдало поєднує універсальні риси напряму з глибокою національною специфікою, створюючи унікальний, легко впізнаваний художній світ. У його сюжетах звичайні люди раптово опиняються втягнутими в абсурдні та фантастичні події – підземні світи, пророчі сни, дивні телефонні дзвінки тощо і все це подається як частина буденності, без логічних пояснень чи драматичних акцентів. Така оповідна стратегія розмиває межі між свідомим і несвідомим, реальним і трансцендентним, раціональним і ірраціональним, створюючи атмосферу сновидної невизначеності.

Важливу роль у побудові цього авторського світу відіграє інтертекстуальність та поп-культура. Твори письменника пронизані посиланнями на західну музику – джаз, класичний рок, академічну класику – а також на американську та європейську літературу, кіно, філософію. Всі ці алюзії не лише створюють неповторний настрій муракамівської прози, а й формують культурну універсальність, що робить його тексти доступними для глобальної аудиторії [36]. Цей світ часто є простором деконструкції ідентичності. Протагоністи Муракамі відчувають відчуження від власного «Я», шукають втрачені спогади, зникаючих людей, намагаються віднайти себе у фрагментованому, дезорієнтованому світі. Їхня ідентичність текуча, невизначена, що відображає постмодерністську кризу суб'єкта. Усе це супроводжується темами самотності та відчуження, які є центральними у його прозі. Герої часто уникають глибоких соціальних контактів, занурюючись у внутрішній світ, який водночас є притулком і джерелом болю.

За сюрреалістичними подіями стоїть метафізичний пошук – сенсу життя, природи реальності, боротьби зі злом, осмислення пам'яті, часу, смерті та кохання. Його персонажі ставлять собі фундаментальні філософські питання, а самі твори перетворюються на подорожі крізь внутрішні й зовнішні світи.

Попри серйозність тем, стиль Муракамі не позбавлений пародії та іронії. Легка абсурдність ситуацій, відстороненість оповідача, іронічне ставлення до

подій створюють дистанцію, яка дозволяє досліджувати глибокі теми без надмірного пафосу. Цю дистанцію посилює ненадійний оповідач, який часто сам не розуміє, що з ним відбувається, а його спогади можуть бути неточними. У поєднанні з відкритими фіналами, де не всі загадки розгадані, це залишає простір для інтерпретації, запрошуючи читача до активної участі у створенні сенсів. Саме ця багатогранність і невловимість робить прозу Муракамі яскравим прикладом постмодерністського письма.

Таким чином, творчість Харукі Муракамі можна вважати квінтесенцією японської постмодерністської прози. Його протагоністи, занурені у цей гібридний світ, є відображенням не лише універсальних людських проблем, а й специфічного досвіду сучасної Японії, що пережила кардинальні зміни та шукає нові орієнтири у глобалізованому світі. Вони є містком між буденністю та таємницею, психологією та метафізикою, минулим та сьогоденням.

Творчість Харукі Муракамі пронизана низкою наскрізних тем та мотивів, які не просто формують сюжетну канву його творів, а й є фундаментальними чинниками, що визначають психологічні, соціальні та філософські характеристики його протагоністів. Це не просто елементи, що прикрашають розповідь, а радше невидимі нитки, які сплітають внутрішній світ героя з зовнішніми подіями, надаючи йому глибини та універсальності. Розуміння цих взаємопов'язаних елементів є ключовим для дослідження еволюції його героїв, адже саме через їхню взаємодію з цими темами персонажі Муракамі розвиваються та трансформуються.

В творах Харукі Муракамі протагоністи постають як складні, багатогранні фігури, сформовані під впливом низки ключових тем. Однією з найвиразніших є самотність та відчуження, що перетворилася на своєрідну візитівку його прози. Зазвичай це чоловіки віком 30–40 років, які ведуть замкнуте життя, працюючи у сферах, що не потребують глибокої соціальної взаємодії — письменники, перекладачі, музиканти, власники барів. Часто добровільна, ця самотність слугує

захистом від шуму й фальші зовнішнього світу, що не здатен зрозуміти їхніх глибинних переживань. Проте іноді вона є наслідком травм, втрат або неспроможності встановити справжні емоційні зв'язки.

Наприклад, ще до зникнення дружини Тору Окада з «Хроніки Заводного Птаха» відчуває глибоке відчуження від звичайного життя, а сама її відсутність лише посилює його ізоляцію. У «Безбарвному Цукуру Тазакі...» головний герой роками страждає від гнітючої самотності, спричиненої раптовим відстороненням друзів. Не лише соціальною, а й екзистенційною є ця самотність — прагненням до автентичності, яка виявляється недосяжною у поверховому суспільстві. Через неї Мураками відкриває простір для внутрішнього пошуку, рефлексії та самоусвідомлення. Згодом ставлення героїв до самотності змінюється: від пасивного прийняття — до активного подолання, спроби знайти зв'язок або переосмислити її як необхідний етап на шляху до цілісності.

Часто несвідомо, герої перебувають у стані перманентного пошуку себе, сенсу життя та свого місця у світі. Зовні незначні події — дивний дзвінок, загадковий лист, випадкова зустріч — вибивають їх зі звичного русла, запускаючи ланцюг внутрішніх і зовнішніх подорожей. У процесі вони намагаються зібрати розрізнені фрагменти особистості, приховані глибоко у підсвідомості. Так, у «Погоні за вівцею» таємнича вівця символізує втрачений сенс життя або ідентичність. У «Хроніці Заводного Птаха» пошук дружини переплітається з пошуком себе. А Цукуру Тазакі, переосмислюючи свою цінність після відторгнення друзів, намагається повернути собі «кольори» особистості. Хоч відповіді рідко бувають остаточними, герої приходять до нового рівня усвідомлення — здатності жити з питаннями, а не з догмами.

У цьому пошуку себе важливу роль відіграє досвід втрати та горя — саме він часто стає точкою відліку внутрішніх трансформацій, змушуючи героїв глибше замислитися над рисами власної ідентичності. Втрата близької людини, кохання, дружби, юнацьких ілюзій або частини себе — усе це стає каталізатором

внутрішніх змін. У «Норвезькому лісі» Тору стикається зі смертю друзів і коханих, що формує його ставлення до життя, смерті та здатність переживати горе. Зникнення Куміко у «Хроніці...» запускає метафізичний пошук, змушуючи героя зануритися в себе. Через втрату персонажі переосмислюють минуле, шукають приховані причини подій, намагаються впоратися з болем. І хоча горе залишає слід, воно часто відкриває нові глибини, стає джерелом зростання.

Пам'ять та спогади у Муракамі — не просто архів, а живий простір, де минуле, теперішнє і майбутнє переплітаються. Занурюючись у спогади, герої намагаються відновити втрачені зв'язки, розгадати таємниці або зцілити травми. Часто це не раціональний пошук фактів, а емоційне блукання лабіринтами переживань. У «Хроніці...» Тору досліджує не лише власну пам'ять, а й чужі історії, пов'язані з війною та родинними драмами. Цукуру Тазакі подорожує, щоб відновити спогади друзів і зрозуміти причини їхнього відторгнення. Пам'ять стає метафізичним простором, де травми минулого набувають сюрреалістичних форм, вимагаючи уваги.

Занурення у втрату поступово відкриває внутрішній ландшафт героїв, де емоції, спогади та несвідомі імпульси формують складну психологічну реальність — саме тут проявляється характерний для Муракамі художній психологізм, втілений в техніці сюрреалізму та магічного реалізму. Муракамі досліджує глибинні шари психіки. Ірраціональні події — розмови з образами з телевізора, подорожі у підземні світи, дивні знайомства — вторгаються у буденність без пояснень. Протагоністи реагують на них спокійно, приймаючи як частину реальності. Ці події — не просто фантастичні прикраси, а метафори внутрішніх конфліктів, несвідомих бажань і травм. Наприклад, спуск у колодязь для Тору — це занурення у власну підсвідомість. Здатність діяти в цьому новому вимірі стає ключем до розуміння себе та світу.

У підсумку, герої Муракамі — це сучасні шукачі сенсу, які блукають у світі без чітких орієнтирів, намагаючись примиритися з минулим, знайти себе у

лабіринтах пам'яті та сюрреалістичних подій. Їхня еволюція — це шлях від розгубленості до усвідомлення, від ізоляції до спроби встановити зв'язок, від втрати — до нового розуміння. І хоча відповіді не завжди приходять, сам процес пошуку стає актом внутрішнього зростання та надії.

2 ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ПРОТАГОНІСТА У ТВОРЧОСТІ ХАРУКІ МУРАКАМІ: ВІД ПСИХОЛОГІЗМУ ДО МЕТАФІЗИЧНИХ ВИМІРІВ

2.1 Протагоніст між реальністю та спогадами, вплив травматичного досвіду дитинства

Як ми вже зазначали, творчість Харукі Муракамі, зокрема його рання проза, що об'єднана в так звану "Трилогію Щура" ("Слухай пісню вітру", "Пінбол 1973", "Полювання на овець"), пропонує глибоке занурення в психологічний світ молодих японців післявоєнного періоду. Центральною віссю цих творів є постаті протагоністів – анонімного "Я" та його загадкового друга, відомого як Щур. Їхні характери та взаємодія слугують призмою, крізь яку Муракамі досліджує фундаментальні проблеми буття: апатію, відчуженість та невпинний пошук сенсу в дезорієнтованому світі.

Однією з найбільш помітних рис головних героїв трилогії постає їхня глибока апатія. Вона проявляється не як повна відсутність емоцій, а швидше як своєрідний захисний механізм від ворожої навколишньої дійсності. Протагоністи ніби дистанціюються від подій, які відбуваються навколо них, спостерігаючи за життям з відчуженої, майже байдужої позиції. Ця апатія не є ознакою слабкості, а радше стратегією виживання в світі, що здається позбавленим справжніх цінностей та орієнтирів [41]. У "Слухай пісню вітру" оповідач, "Я", проводить свої дні, п'ючи пиво в барі Щура, слухаючи музику та невимушено спілкуючись. Його життя позбавлене яскравих подій чи амбітних цілей. Він не прагне до кар'єрного зростання, не обтяжує себе пошуком глибоких стосунків. Навіть у взаєминах з дівчатами, що проходять через його життя, відчувається певна відстороненість. Це не означає, що він не здатний до почуттів,

але він ніби свідомо обмежує їхню глибину, щоб уникнути болю чи розчарування. Ця апатія є відображенням загального настрою покоління, що втратило ілюзії та зіткнулося з порожнечою після економічного буму та культурних зрушень.

Щур, хоч і здається більш емоційним та внутрішньо конфліктним, також демонструє значну апатію до зовнішнього світу. Він п'є, вештається, але його дії не мають справжньої мети. Він прагне знайти щось значуще, але водночас відчуває безсилля перед тим, що світ не відповідає його очікуванням. Його апатія – це втома від нездатності змінити ситуацію, від постійної боротьби з невизначеністю.

Іншою мотивуючою поведінки персонажів стає відчуженість. Герої Мураками – це індивідуалісти, що відчувають себе відокремленими від суспільства та навіть від самих себе. Ця відчуженість проявляється на кількох рівнях. Зокрема - в соціальному плані, оскільки Оповідач і Щур не є частиною жодної соціальної групи чи руху. Вони існують наче на периферії суспільства, спостерігаючи за ним збоку. Їхні стосунки з іншими людьми поверхові та часто тимчасові. Навіть їхня дружба, хоч і глибока за своєю суттю, характеризується певним дистанціюванням. Вони розуміють один одного без слів, але рідко виходять за межі своїх внутрішніх світів. Герої важко йдуть і на емоційну близькість. Вони бояться відкритися, показати свою вразливість. Це яскраво видно у відносинах оповідача з жінками – вони швидкоплинні, позбавлені справжньої інтимності. Те саме стосується Щура, який, незважаючи на свої пристрасні стосунки, не може знайти справжнього кохання. Герої ніби втратили зв'язок із собою, зі своєю справжньою сутністю. Вони не знають, хто вони є насправді, і що їм робити зі своїм життям. Ця екзистенційна порожнеча є рушійною силою їхніх блукань і пошуків.

У "Пінбол 1973" ця відчуженість стає ще більш вираженою. Оповідач живе зі своєю незвичайною здатністю бачити дівчат-близнючок, які з'являються та

зникають без пояснень, підкреслюючи його відірваність від реальності. Його одержимість пошуком старого апарату для пінболу є символом його прагнення повернутися до чогось знайомого, втраченого, що могло б заповнити порожнечу. Це прагнення до відновлення зв'язку з минулим, яке, можливо, було менш відчуженим [65]. Незважаючи на апатію та відчуженість, протагоністи "Трилогії Щура" перебувають у постійному, хоч і не завжди усвідомленому, пошуку сенсу. Цей пошук не має чітких обрисів і не веде до однозначних відповідей. Це скоріше блукання, інтуїтивне прагнення до чогось більшого, що могло б заповнити внутрішню порожнечу.

У "Слухай пісню вітру" цей пошук проявляється у рефлексіях оповідача про життя, смерть, пам'ять. Він намагається осмислити свій досвід, розібратися в собі та світі. Хоча він і не знаходить остаточних відповідей, сам процес роздумів є формою пошуку. Щур, у свою чергу, шукає сенсу в алкоголі, в стосунках, але перш за все – в усвідомленні власної ідентичності та призначення. Його листи, написані "Я", свідчать про його внутрішні муки та бажання знайти своє місце у світі.

"Полювання на овець" є кульмінацією цього пошуку. Оповідач, вже будучи дорослим, вирушає в подорож, щоб знайти загадкову вівцю із зіркою, що, як вважається, має надприродну силу та може допомогти йому знайти втрачений сенс життя. Ця подорож є метафорою внутрішнього шляху, квесту за істиною, за відповідями на екзистенційні питання. Вівця, як символічний об'єкт пошуку, уособлює все те, чого бракує героям: цілісність, мету, зв'язок зі світом. Навіть якщо пошук не приносить прямої відповіді, він є важливим для усвідомлення власного "Я" та свого місця у світі.

Важливо зазначити, що Мураками не пропонує легких рішень чи щасливих кінцівок. Пошук сенсу в "Трилогії Щура" є процесом, що не завжди приводить до повного задоволення чи просвітлення. Часто герої залишаються з тими ж питаннями, але з глибшим розумінням своєї апатії та відчуженості. Ця

непевність, ця відкритість до неоднозначності є однією з ключових рис філософії Муракамі, що віддзеркалює реалії сучасного світу. Таким чином, протагоністи "Трилогії Щура" – це не просто персонажі, а архетипи покоління, що заплуталося в лабіринті постмодерністської дійсності. Їхня апатія та відчуженість є невід'ємною частиною їхнього буття, своєрідним відгуком на порожнечу, що їх оточує. Проте, попри всю їхню відстороненість, вони не припиняють свій внутрішній пошук сенсу. Цей пошук, хоч і не завжди усвідомлений, є свідченням їхньої життєстійкості та прагнення до самопізнання. Муракамі майстерно показує, що навіть у стані глибокої апатії та відчуженості людина продовжує прагнути до чогось більшого, до розуміння свого місця у світі, і саме цей невпинний пошук робить його героїв такими близькими та зрозумілими для читачів усього світу.

У "Полюванні на овець", завершальній частині "Трилогії Щура", образ "дикого барана" набуває центрального значення, перетворюючись на потужний символ втраченої ідентичності та невпинного внутрішнього пошуку протагоніста. Якщо в попередніх романах трилогії пошук сенсу був більш латентним і розмитим, то в цій книзі він набуває конкретних, хоча й сюрреалістичних, обрисів. Баран із зіркою, який стає об'єктом квесту головного героя, є не просто містичною істотою, а метафорою для всього того, чого бракує сучасному суспільству та його індивідам: цілісності, справжності, мети [67]. Насамперед, "дикий баран" уособлює втрачену ідентичність. У світі Муракамі люди часто відчувають себе дезорієнтованими, позбавленими коренів, ніби відірваними від чогось важливого. Баран, що є носієм стародавньої мудрості та "сили", представляє собою ту істинну сутність, яку людство, занурене в матеріалізм та відчуженість, втратило. Протагоніст, який до цього моменту вів досить безцільне життя, займаючись примітивною роботою та відчуваючи апатію, отримує завдання знайти цього барана. Це завдання стає для нього поштовхом до дії, до подорожі, яка є не лише фізичною, а й глибоко внутрішньою. Він шукає не просто тварину, а частину себе, що була втрачена,

розмита в потоці буденності. Цей пошук є спробою відновити зв'язок із чимось автентичним, з початковою природою буття, яка була спотворена або забута.

Подорож головного героя до Хоккайдо, у віддалені, дикі місця, також є символічною. Це відхід від цивілізації, від суспільної маски, яка приховує справжнє "Я". У самотніх гірських ландшафтах, де мешкає баран, оповідач стикається не лише з природою, а й із власними внутрішніми демонами та невирішеними питаннями. Баран стає дзеркалом, що відображає його власні сумніви, страхи та прагнення. Зустріч з ним, або ж спроба його знайти, є актом самопізнання.

Крім того, баран є символом внутрішнього пошуку. Цей пошук не обмежується лише конкретною метою знайти тварину. Він включає в себе переосмислення власного життя, стосунків, цінностей. У процесі подорожі протагоніст зустрічає різних персонажів, які, кожен по-своєму, відображають різні аспекти його внутрішнього світу або представляють альтернативні шляхи існування. Розмови з ними, пережиті події, що часто межують з абсурдом, змушують його замислитися над природою реальності, над своїм місцем у ній.

"Дикий баран" є також символом недосяжного ідеалу або невизначеної мети. Хоча баран є конкретним об'єктом пошуку, його сутність залишається таємничою. Він з'являється і зникає, його сила не є прямолінійною, а його вплив на людей – неоднозначним. Це відображає муракамівську концепцію того, що сенс життя не завжди лежить на поверхні і не може бути повністю осягнутий. Важливий не стільки сам результат пошуку, скільки сам процес, подорож, яка трансформує протагоніста. Навіть якщо баран не дає всіх відповідей, він спонукає героя до дії, виводить його зі стану апатії та змушує зіткнутися з самим собою. Таким чином, "дикий баран" у "Полюванні на овець" є складним і багатогранним символом, що уособлює не лише втрачену автентичність, а й невпинне прагнення людини до самопізнання та віднайдення сенсу у світі, що втратив орієнтири.

Рання творчість Харукі Муракамі, і "Трилогія Щура" зокрема, відзначається поступовим зародженням елементів сюрреалізму, які згодом стануть візитною карткою його прози. Ці елементи не є самоціллю, а слугують важливим інструментом для дослідження психологічного стану протагоніста, його сприйняття реальності та внутрішнього світу. Сюрреалізм у Муракамі часто проявляється через несподівані, ірраціональні події, дивних персонажів та змішання сну з реальністю.

Вже у "Слухай пісню вітру" ми бачимо поодинокі, але помітні вкраплення сюрреалізму, наприклад, розмова з дівчиною, яка має лише чотири пальці на одній руці, або випадкова поява і зникнення загадкових образів. Ці епізоди порушують звичний хід оповіді, натякаючи на те, що реальність не є такою простою і лінійною, як здається. Вони створюють відчуття легкого дискомфорту та невизначеності, які відображають внутрішній стан оповідача.

Водночас повноцінне утвердження сюрреалістичних мотивів спостерігається у романі «Пінбол 1973», де образи набувають виразної ірраціональності. Зокрема, персонаж головного героя співіснує з двома дівчатами-близнючками, чия поява та зникнення не мають логічного обґрунтування, що підкреслює відхід від реалістичного наративу. Близнючки не мають власних імен, вони говорять синхронно і виконують роль своєрідних внутрішніх голосів протагоніста, або ж є проекцією його підсвідомості. Їхня нереальність підкреслює відчуженість героя від звичайної дійсності та його занурення у власний, суб'єктивний світ. Пошук старого апарату для пінболу, який оповідач намагається знайти з майже нав'язливою ідеєю, також має сюрреалістичний характер. Цей пошук є ірраціональним за своєю суттю, але водночас він є єдиною "метою", що надає хоч якогось сенсу його життю. Це прагнення до чогось, що існує на межі реальності та пам'яті, щось, що може відновити втрачений зв'язок із самим собою.

У "Полюванні на овець" елементи сюрреалізму стають ще більш вираженими і набувають метафоричного значення. Поява загадкового "Баранника" – істоти, що є носієм барана і мешкає у віддалених горах – є вершиною сюрреалістичного. Баранник, який майже не говорить і має дивні звички, уособлює невідомі сили, що керують світом, а також внутрішні, приховані аспекти людської психіки. Його образ є ірраціональним, але саме через цю ірраціональність Мураками досліджує глибинні питання буття, ідентичності та призначення. Сюрреалістичні сни, галюцинації та неочікувані зустрічі, що переслідують протагоніста протягом його подорожі, розмивають межі між реальністю та ілюзією, підкреслюючи його дезорієнтацію та занурення у внутрішній світ [53].

Зародження елементів сюрреалізму (або точніше, магічного реалізму) у творчості Харуки Мураками можна тлумачити ще й як ключовий етап в еволюції його протагоніста. Поетика фантастики використовуються як інструмент для деконструкції буденної реальності і заглиблення у внутрішній світ героя. Це помітно проявляється, починаючи з творів кінця 1980-х – початку 1990-х років ("Полювання на овець", "Танцюй, танцюй, танцюй"), і в результаті формує новий тип героя — не того, хто бореться з фантастикою, а того, хто її інтерпретує.

На відміну від класичного сюрреалізму, що прагнув звільнити несвідоме від диктату логіки, Мураками створює світ, де ірраціональне вторгається в життя героя, але сприймається ним із пасивною, майже байдужою згодою. Протагоністи (часто безіменні або такі, що прагнуть анонімності) не дивуються раптовим вторгненням абсурду (розмовляючі тварини, двері в інший вимір); вони спокійно приймають ірраціональне як частину повсякденного життя. Події часто розгортаються за логікою сновидіння, де просторово-часові зв'язки порушені, проте сам герой діє відповідно до ситуації, ніби це цілком нормально.

Сюрреалістичні обставини мають безпосередній вплив на ідентичність героя, слугуючи поштовхом до внутрішньої подорожі. Втрата стабільності

(зникнення дружини, партнера, роботи) змушує героя шукати себе в маргінальних, підсвідомих просторах, які відкриваються через сюрреалізм. Фантастичні елементи відображають глибоке відчуження протагоніста від суспільства та його нездатність знайти справжній сенс у сучасному, матеріалістичному світі. Сюрреалізм тут є не зовнішньою декорацією, а шифром до розуміння власної долі.

Ця ідея проходить червоною ниткою крізь роман "Танцюй, танцюй, танцюй", де головний герой, занурений у пошуки сенсу та зниклої дівчини, змушений взаємодіяти з абсолютно абсурдними образами, як-от Людина-Вівця, що стає його психологічним провідником. Протагоніст не бореться з ірраціональним, а намагається його прочитати, що свідчить про його нову роль інтерпретатора абсурду. Це зміщення акценту відображено в його роздумах: "Я усвідомлював, що це все лише якась химера, плід моєї уяви, але водночас відчував, що у цьому хаосі криється щось важливе, щось таке, без чого я не можу рухатися далі. Навіть найдивніші речі мають сенс, якщо ти вмієш їх прочитати [20, 197]. Цитата підкреслює, що для героя сюрреалістичний хаос є не завадою, а ключем до істини. Протагоніст, який навчився читати сенс у "найдивніших речах", остаточно формується як новий, унікальний тип героя Мураками.

Таким чином, вплив поетики сюрреалізму на образ протагоніста полягає у наступному: по-перше, він підкреслює його втрату орієнтирів та дезорієнтацію у світі, що здається позбавленим логіки. По-друге, сюрреалістичні події посилюють відчуття самотності та ізоляції героя, оскільки ніхто інший, окрім нього, не бачить цих дивних явищ. По-третє, ці елементи дозволяють Мураками досліджувати підсвідомі процеси та психологічні травми героїв, які не можуть бути виражені раціональними засобами. Сюрреалізм стає своєрідною лінзою, через яку читач може зазирнути у внутрішній світ протагоніста, зрозуміти його страхи, бажання та прагнення, що часто виходять за межі звичайної логіки. Він робить протагоніста більш багатограним, загадковим і водночас універсальним, адже кожен може відчути розмивання меж між реальністю та внутрішнім світом.

Характеристика центральних персонажів «Трилогії Щура» була б неповною без урахування аспектів їхньої соціальної інтеграції та очевидної неспроможності до формування глибоких міжособистісних зв'язків. Ці риси тісно корелюють з їхньою емоційною апатією та екзистенційним відчуженням, що в сукупності конструює образ молодого людини, яка, хоча й функціонує в межах соціального простору, не є його органічною складовою, залишаючись радше спостерігачем, ніж активним учасником.

У контексті соціальної адаптації протагоністи Мураками демонструють формальну інтеграцію в суспільство: вони мають роботу (оповідач виступає спочатку як перекладач, згодом — як власник рекламної агенції), підтримують базові соціальні контакти, відвідують публічні місця. Проте їхня участь у соціальному житті є поверховою та мінімальною, позбавленою автентичної залученості чи мотивації. Відсутність прагнення до професійного розвитку, небажання брати на себе соціальні зобов'язання та загальна індиферентність до суспільних процесів не свідчать про відкритий конфлікт із соціумом, а радше репрезентують латентну форму внутрішнього спротиву або дистанціювання.

Ця позиція пасивного відсторонення виявляється як у ставленні до професійної діяльності, що виконується без ентузіазму, так і в міжособистісній комунікації, яка часто набуває механістичного характеру. Таким чином, соціальна поведінка протагоністів постає як маркер їхньої глибшої екзистенційної кризи, що є однією з ключових тем у ранній прозі Мураками.

Фігура Щура — ще більш маргіналізована порівняно з оповідачем. Його існування локалізоване в межах власного бару, де відбуваються епізодичні контакти з випадковими відвідувачами. Відсутність чітко окреслених соціальних ролей, цілей та стабільної життєвої траєкторії — ознаки глибокої дезадаптації. Періодичні зникнення, зловживання алкоголем, схильність до філософських рефлексій — симптоми невдалої інтеграції в соціальну структуру. Щур —

своєрідний аутсайдер, позбавлений стабільного місця в системі координат сучасного суспільства.

Функціональна здатність до виживання в соціумі — мінімальна, обмежена підтримкою базового рівня існування без перспективи самореалізації чи досягнення емоційного благополуччя. Найгостріше проблема соціальної та емоційної ізоляції проявляється у неспроможності героїв до формування глибоких міжособистісних зв'язків. Протягом трилогії оповідач вступає в численні романтичні взаємини, однак жодні з них не трансформуються у стійкі, значущі стосунки. Тимчасовість, поверхневість, відсутність інтимності та взаємного розуміння — ключові характеристики цих зв'язків.

Емоційна закритість, страх перед близькістю, потенційним болем чи розчаруванням — чинники, що перешкоджають глибокому контакту з іншими. Жінки в житті героя — радше абстрактні конструкції, символічні образи, ніж повноцінні суб'єкти з власними емоційними потребами. Спостереження замість участі, дистанція замість взаємодії — домінантна модель поведінки, що репрезентує загальну тенденцію до емоційного відчуження.

Те саме стосується і Щура. Хоча він, здавалося б, більш пристрасний і шукає любові, його стосунки також руйнуються. Він не може знайти справжньої близькості, оскільки його внутрішній світ занадто складний і закритий для інших. Його листи до оповідача, які є чи не єдиним проявом його глибоких емоцій, свідчать про його внутрішню боротьбу та нездатність виразити себе у звичайних стосунках. Навіть дружба між оповідачем і Щуром, хоча й є найглибшим зв'язком у трилогії, характеризується певною відстороненістю. Вони розуміють один одного без слів, але рідко обговорюють свої почуття напругу, залишаючись у своїх окремих світах.

Ця нездатність до глибоких емоційних зв'язків є наслідком їхньої екзистенційної відчуженості та апатії. Вони захищаються від світу, який здається їм безглуздим і жорстоким, закриваючись у своїх внутрішніх оболонках. Для них

емоційна близькість є загрозою, яка може порушити їхній крихкий внутрішній світ. Таким чином, соціальна адаптація протагоністів "Трилогії Щура" є лише видимістю, маскою, за якою ховається глибока нездатність до справжньої та емоційної взаємодії.

Роман Харукі Муракамі «Норвезький ліс» (1987) є глибоким дослідженням внутрішнього світу протагоніста, Тоору Ватанабе, який, перебуваючи на межі зрілості, стикається з низкою травматичних подій, як Ватанабе мандрує між суб'єктивною реальністю своїх спогадів та об'єктивною дійсністю, що його оточує, під впливом пережитого горя та втрат [52]. Ми вже зазначали, що пам'ять у романі Муракамі виступає не просто як сховище минулих подій, а як активний чинник, що безперервно формує і деформує свідомість протагоніста. Спогади про Наоко, Кізукі та інших померлих друзів не є статичними картинками; вони живі, мінливі та іноді навіть оманливі. Ватанабе часто занурюється у ретроспекції, які для нього стають своєрідним притулком від суворої реальності. Однак ці ж спогади виступають і як пастка, не дозволяючи йому повністю звільнитися від минулого і рухатися далі. Наприклад, постійне повернення до самогубства Кізукі та ментальних проблем Наоко заважає йому повноцінно будувати нові стосунки та приймати життя таким, яким воно є. Це підкреслює ідею про те, що неперероблені травматичні спогади можуть ставати деструктивною силою, що перешкоджає адаптації.

Смерть Кізукі, а згодом і Наоко, є центральними травматичними подіями, що кардинально впливають на Ватанабе. Ці втрати не просто викликають біль, а й змушують його переосмислювати власне існування, цінності та місце у світі. Він проходить через стадії заперечення, гніву, смутку та, зрештою, певної форми прийняття. Цей процес не є лінійним; Ватанабе часто повертається до переживань минулого, але з часом його ставлення до них змінюється.

Його внутрішня боротьба проявляється у відстороненості від інших, прагненні до самотності та заглибленні у книжки та музику – своєрідні

механізми втечі та самозахисту. Однак саме через взаємодію з іншими персонажами, такими як Мідорі та Рейко, він поступово починає виходити з цієї ізоляції. Рейко, яка сама пережила подібні травми, стає для нього провідником у світ прийняття горя, демонструючи, що з болем можна жити, не дозволяючи йому повністю поглинути себе. Травматичний досвід, попри його руйнівну силу, зрештою стає каталізатором для Ватанабе у пошуку власного шляху та усвідомлення крихкості та цінності життя [63].

Ватанабе використовує різні механізми подолання травми. Деякі з них є деструктивними (наприклад, алкоголь, випадкові сексуальні зв'язки), інші – конструктивними. До останніх належить його здатність до рефлексії, прагнення до самопізнання та, зрештою, формування глибоких емоційних зв'язків з тими, хто розуміє його біль. Взаємини з Мідорі є ключовими в цьому процесі, оскільки вона пропонує йому безумовну любов та прийняття, не вимагаючи від нього забуття минулого, а допомагаючи інтегрувати його у своє життя.

Наприкінці роману Ватанабе усвідомлює, що не може жити лише спогадами. Він розуміє, що життя триває, і хоча біль від втрат ніколи повністю не зникне, він може навчитися жити з ним. Його пошук ідентичності полягає у визначенні свого місця між світом минулого та вимогами сьогодення. Він усвідомлює, що для того, аби рухатися вперед, необхідно не просто забути, а прийняти та інтегрувати свій травматичний досвід у власну особистість. Цей процес дозволяє йому крок за кроком виходити з ментальної пастки, створеної спогадами, і поступово повертатися до реальності.

Роман Харукі Муракамі «Танцюй, танцюй, танцюй» (1988) є продовженням теми пошуку ідентичності та подолання самотності, розпочатої у «Норвезькому лісі». Проте, на відміну від попереднього твору, де протагоніст був більш пасивним спостерігачем, у «Танцюй, танцюй, танцюй» ми бачимо активну взаємодію героя зі світом та його свідомі зусилля знайти втрачений сенс

життя. Цей розділ аналізує, як образ протагоніста розвивається через його спроби розібратися у складному лабіринті реальності та власної психіки.

На початку роману протагоніст, чиє ім'я залишається нерозкритим, відчуває глибоку екзистенційну порожнечу та відчуженість від навколишнього світу. Його життя здається беззмістовним після розлучення та втрати друзів. Однак, на відміну від Ватанабе з «Норвезького лісу», який часто занурювався у спогади, цей герой робить свідомий крок до активного пошуку відповідей. Його подорож до готелю «Дельфін», де він сподівається зустріти Дівчину-Вівцю, є метафоричним відображенням внутрішнього бажання розібратися у своєму минулому та знайти зв'язок із втраченими частинами своєї душі.

Ця активність проявляється не лише у фізичних переміщеннях, а й у взаємодії з новими персонажами. На відміну від замкнутості Ватанабе, протагоніст «Танцюй, танцюй, танцюй» встановлює зв'язки з дивними, але значущими фігурами: Кікі, Юкі, Мей, Готанда та інші. Кожна з цих зустрічей, попри свою часом абсурдність чи трагічність, є важливим етапом у його емоційному та психологічному розвитку. Він не просто спостерігає за ними, а активно залучається до їхніх життів, що допомагає йому краще зрозуміти власну ідентичність.

Світ у «Танцюй, танцюй, танцюй» постає як заплутана мережа символів та метафор, що відображають внутрішній стан протагоніста. Його професія письменника-фрілансера дозволяє йому глибоко занурюватися у різні сфери життя, розслідуючи загадкові події. Це розслідування стає метафорою його власного внутрішнього пошуку сенсу. Наприклад, пошуки зниклої Кікі, що тісно пов'язані з його минулим, змушують його зіткнутися з темними сторонами суспільства та власної психіки [76]. Кожен персонаж, з яким він взаємодіє, є своєрідним дзеркалом, що відображає різні аспекти його особистості або травматичного досвіду. Спілкування з Юкі, яка є невинною та чистою, допомагає йому віднайти надію та усвідомити відповідальність за інших. Натомість,

взаємодія з такими персонажами, як Готанда, який потопає у власних ілюзіях та брехні, змушує його зіткнутися з темною стороною людської натури та можливими наслідками втечі від реальності. Активна взаємодія зі світом, з його світлими та темними сторонами, допомагає протагоністу краще зрозуміти себе та свої бажання.

Центральна метафора роману – «Танцюй, танцюй, танцюй» – виступає як заклик до дії, до повного занурення у життя, попри його складнощі та абсурдність. Ця фраза, вимовлена Дівчиною-Вівцею, символізує необхідність не просто існувати, а активно рухатися вперед, навіть коли шлях здається незрозумілим. Для протагоніста це означає навчитися приймати свій травматичний досвід, не заперечувати його, а використовувати як частину свого шляху.

Наприкінці роману протагоніст не знаходить остаточних відповідей чи повного звільнення від минулого, але він приходить до нового рівня саморозуміння та прийняття. Він усвідомлює, що життя – це безперервний танець, де важливо не зупинятися, а продовжувати рухатися, навіть якщо музика змінюється або зникає. Ця метафора підкреслює ідею, що справжня ідентичність формується не через уникнення болю, а через здатність інтегрувати його у своє існування та знаходити сили йти далі. Таким чином, «Танцюй, танцюй, танцюй» є історією про дорослішання та знаходження власного шляху через активну взаємодію зі світом, що дозволяє протагоністу зрештою прийняти себе.

Роман Харукі Муракамі «Край світу і кінець світу» (1985) вирізняється серед інших творів автора своєю унікальною біфуркаційною структурою, яка відображає глибоку розщепленість світу та внутрішнього "Я" протагоніста. Цей розділ досліджує амбівалентність головного героя, який одночасно існує у двох паралельних реальностях, та аналізує, як ця подвійна екзистенція впливає на його ідентичність і сприйняття дійсності.

Роман представлений двома переплетеними сюжетними лініями, які чергуються розділ за розділом: «Край світу» та «Кінець світу». Кожна з них створює унікальний світ зі своїми законами та характеристиками, але обидві є проєкціями свідомості протагоніста.

У частині «Край світу» ми спостерігаємо за життям «Я» – висококваліфікованого «розпорядника даними» у сучасному Токіо, який займається шифруванням та розшифровкою інформації за допомогою унікального методу, що дозволяє йому «просочуватись» у підсвідомість. Цей світ є реалістичним, але водночас повним абсурду, небезпеки та загрози поглинання «Системою». Тут протагоніст намагається розгадати таємниці, пов'язані з його роботою, а також із дивними істотами, що мешкають у підземному світі. Ця частина відображає зовнішню боротьбу героя з незрозумілим і ворожим світом [32].

Натомість, «Кінець світу» переносить читача у сюрреалістичне та спокійне місто, оточене Високою Стіною, де головний герой, який не має імені, є «читачем снів». Його завдання – вилучати старі сні з черепів єдинорогів. У цьому місті немає тіней, спогадів та емоцій. Це місце символізує внутрішній світ протагоніста, його несвідоме, куди він відступає від травматичної реальності. Розщеплення його «Я» проявляється у втраті власної тіні – метафоричної відмови від частини своєї душі та спогадів.

Ця бінарна структура не просто розважає, а служить ключовим інструментом для Мураками, щоб дослідити, як свідомість може розділятися під тиском зовнішніх обставин та внутрішніх конфліктів.

Амбівалентність протагоніста виявляється у його одночасному бажанні залишитися в безпечному, але позбавленому емоцій «Кінці світу» та необхідності повернутися до небезпечного, але живого «Краю світу». Він перебуває у стані постійної внутрішньої боротьби: з одного боку, прагне уникнути болю, добровільно відмовляючись від своїх спогадів і емоцій, що

дозволяє йому знайти спокій у стерильній реальності «Кінця світу», яка функціонує як захисний механізм від травматичного досвіду; з іншого боку, у ньому поступово прокидається тяжіння до істини та життя — бажання відновити втрачені спогади, що є ключовим для повернення до цілісності. Це прагнення проявляється через його внутрішній діалог, а також взаємодію з Дівчиною-Бібліотекаркою та Тінню, яка намагається втекти зі Стіни, символізуючи глибинну потребу героя повернутися до себе справжнього.

Двоїста побудова роману відображає знайомий для багатьох внутрішній конфлікт: бажання втекти від реальності стикається з потребою прийняти її такою, яка вона є — складною, суперечливою, часом болісною. Головний герой не може повністю ототожнити себе ні з одним із двох світів, бо кожен із них є лише частиною цілого. У «Краю світу» він — просто «Я», а в «Кінці світу» — «читач снів». Насправді це дві сторони його особистості, які разом творять одне, хоча й роздвоєне, «Я».

Кульмінація настає тоді, коли герой усвідомлює: обидва світи існують лише у його свідомості. Перед ним постає складний вибір: залишитися у тихому, але емоційно мертвому «Кінці світу», або повернути свою Тінь — ту частину себе, що робить його справжнім, але ціною можливої загибелі у «Краю світу». Ця сцена являє собою не просто черговий сюжетний поворот, а глибоку метафору про боротьбу за цілісність особистості.

Рішення героя повернути Тінь і свідомо обрати складний шлях інтеграції свідчить про його прагнення до цілісності та примирення з власним минулим і болем. Це не означає повне злиття двох світів, а скоріше усвідомлення їхньої взаємозалежності та важливості кожного для формування повноцінної особистості. Мураками не дає однозначної розв'язки, залишаючи питання відкритим, чи вдалося герою повністю відновитися. Однак, сам акт вибору, незважаючи на невизначеність, є свідченням його внутрішнього розвитку та відмови від розщеплення як механізму захисту. Таким чином, «Край світу і

кінець світу» є глибоким психологічним дослідженням людської психіки, що перебуває під тиском травм і конфліктів, та її здатності шукати шлях до цілісності, навіть якщо цей шлях лежить через незвідані та небезпечні лабіринти свідомості.

2.2 Розвиток архетипу "Шукача" та "Мандрівника" у середньому періоді творчості Харукі Муракамі

Середній період творчості Харукі Муракамі, який охоплює приблизно 1980-ті – початок 2000-х років, вирізняється поглибленням психологізму та філософської проблематики. Центральне місце в ньому посідає архетип "Шукача", що проявляється у прагненні головних героїв до розкриття таємниць буття, пізнання власного "Я" та відновлення втраченої цілісності. Це не просто пошук відповідей, а глибинний внутрішній квест, який часто відбувається на межі реальності та сюрреалістичного.

Головний герой, типовий муракамівський "я-оповідач", занурюється у світ, де реальність переплітається з містикою. Його пошук таємничої Вівці – це, по суті, пошук втраченого сенсу, забутого зв'язку з власним минулим та колективним несвідомим. Він мандрує Японією, зустрічає дивних персонажів, розгадує головоломки, і кожен крок цієї "подорожі шукача" наближає його до розуміння не лише загадки Вівці, а й самого себе. Цей пошук є екзистенційним, спрямованим на подолання відчуження та абсурдності сучасного світу.

У романі "Норвезький ліс" (1987) архетип "Шукача" виявляється через спробу Ватанабе знайти стабільність та розуміння в умовах втрати, депресії та психічної нестабільності оточуючих. Його внутрішній пошук – це боротьба за власну ідентичність серед руйнівних сил смутку та самотності. Він шукає відповіді на питання про життя і смерть, любов і втрату, і цей пошук часто є болісним та безрезультатним. Проте, сам процес пошуку є ключовим, оскільки саме він формує його особистість.

Вершиною розвитку архетипу "Шукача" у цьому періоді є "Хроніки Заводного Птаха" (1994). Тору Окада, пасивний на перший погляд герой, занурюється у глибоку містичну подорож, шукаючи свою зниклу кішку, а потім і дружину. Цей пошук стає метафорою для розкриття прихованих пластів реальності, дослідження несвідомого, історичних травм та особистісних глибин. Колодязь, як центральний символ твору, є входом до світу підсвідомого, де Тору зустрічається зі своїми страхами, спогадами та темними аспектами історії. Його подорож – це архетипний спуск до підземного світу, що є необхідним етапом для досягнення цілісності та самопізнання. Він стає "шукачем істини", навіть якщо ця істина болісна [53]. Поряд з "Шукачем", у середньому періоді творчості Мураками активно розвивається архетип "Мандрівника". Проте, на відміну від цілеспрямованої подорожі "Шукача", мандрівка "Мандрівника" часто набуває рис безцільності, відстороненості та внутрішнього відчуження. Герої перебувають у постійному русі, але цей рух не завжди веде до бажаної мети; частіше це шлях-втеча або ж просто спосіб існування.

Уже згадані романи "Полювання на овець" та "Танцюй, танцюй, танцюй" містять елементи "мандрівника". Головний герой фізично переміщається між містами, готелями, островами, намагаючись знайти розгадку. Однак, його мандрівка – це не лише пошук, а й спосіб відмежуватися від рутини, від внутрішньої порожнечі, від втрачених стосунків. У "Танцюй, танцюй, танцюй" ця тема посилюється: герой, здається, танцює своє життя, перебуваючи у вічному русі, намагаючись знову знайти зв'язок з минулим та істиною, але ця мандрівка є насамперед виразом його космополітичної самотності.

Роман "Sputnik Sweetheart" (1999) яскраво ілюструє архетип "Мандрівника" через образ Мюу, яка постійно подорожує світом, і Суміре, яка зникає на грецькому острові. Їхні переміщення є метафорою для пошуку сенсу, але водночас і для втечі від власних внутрішніх конфліктів, сексуальності та неможливості реалізувати себе у звичайному житті. Мандрівка стає формою самотності, де фізичне віддалення від інших відображає внутрішню ізоляцію.

Суміре зникає, розчиняючись у просторі, що підкреслює ідею "мандрівника", який не завжди повертається до вихідної точки.

У "Кафка на пляжі" (2002) архетип "Мандрівника" стає розділений між двома головними героями: юним Кафкою Тамурою та літнім Накатою. Кафка втікає з дому, подорожує Японією, шукаючи відповіді на давнє пророцтво та намагаючись уникнути Едипового прокляття. Його мандрівка є вимушеною, але водночас вона є шляхом до дорослішання, до розуміння себе та своєї долі. Він є типовим "мандрівником", що проходить через різні випробування, зустрічає на своєму шляху дивних наставників і, зрештою, знаходить своє місце. Наката, зі свого боку, також вирушає у подорож, щоб знайти "вхідного каменя" – символ, що дозволить йому завершити свою життєву місію. Його мандрівка є набагато більш сюрреалістичною, але також відображає прагнення до завершення циклу та виконання певного призначення. Обидва герої, кожен на свій лад, є мандрівниками у пошуках своєї істини і рідко існують ізольовано. Вони часто взаємодіють і переплітаються, створюючи складні, багатовимірні образи героїв. Фізична мандрівка зовнішнім світом (архетип "Мандрівника") нерідко стає каталізатором для глибинної внутрішньої подорожі та пошуку себе (архетип "Шукача").

Наприклад, у "Хроніках Заводного Птаха" зовнішній пошук дружини Куміко змушує Тору Окаду зануритися у світ підсвідомого, де він шукає відповіді на питання, що виходять далеко за межі зникнення людини. Його фізичні переміщення до колодязя або в готельну кімнату для розмов з іншими персонажами є лише трамплінами для метафізичної мандрівки, де він бореться зі злом і шукає істину. Ця взаємодія демонструє, що для Мураками зовнішній рух є не просто переміщенням, а способом активації внутрішнього пошуку.

Подібно до цього, у "Кафці на пляжі" подорожі Кафки та Накати, хоч і розгортаються у фізичному просторі, є глибоко символічними. Вони зустрічають інших мандрівників, які також перебувають у пошуку: Міс Саекі шукає втрачені

спогади, Хошіно шукає Накату. Це створює цілу мережу взаємопов'язаних "шукачів" та "мандрівників", де кожен крок у зовнішньому світі відображає інтенсивний внутрішній процес.

Таким чином, у середньому періоді творчості Харукі Муракамі архетипи "Шукача" та "Мандрівника" не лише активно присутні, але й зазнають значного розвитку. Вони відображають універсальне прагнення людини до пізнання, самореалізації та подолання відчуження. Герої Муракамі, занурюючись у цей подвійний квест – зовнішньої подорожі та внутрішнього пошуку – стають символами сучасної людини, що шукає сенс у складному та часто абсурдному світі. Це дозволяє Муракамі не просто створювати захопливі сюжети, а й досліджувати глибинні психологічні та філософські проблеми людського існування.

Роман "Хроніка Заводного Птаха" (1994) є переломним твором, що відкриває новий етап у творчості Муракамі і визначає вектор розвитку образу протагоніста. Тору Окада, головний герой, не є класичним авантюристом чи детективом; його початкова пасивність та відчуженість швидко змінюються активним зануренням у світ, де межі між реальністю, сном та містикою розмиті. Тору перетворюється на дослідника таємниць світу, не стільки шукаючи відповіді, скільки дозволяючи таємницям знаходити його [73]. Пошук зниклої кішки, а згодом і дружини Куміко, стає лише поштовхом до глибинної подорожі. Ця подорож є багатоплановою: фізичною (переміщення по місту, відвідування дивних місць), психологічною (розгадування складних людських стосунків та мотивів) та, найголовніше, метафізичною. Тору занурюється у колективне несвідоме, де символіка відіграє ключову роль. Сухий колодязь, у якому Тору проводить довгі години, є центральним символом цього заглиблення. Це не просто фізичний простір, а портал до несвідомого, до глибинних шарів пам'яті та досвіду людства. Перебування в колодязі дозволяє Тору "зв'язатися" з іншими персонажами на телепатичному рівні, отримувати доступ до їхніх спогадів та

переживань, а також виявляти свої власні, раніше приховані здібності. Це місце, де "Шукач" зустрічається зі своєю "Тінню" та іншими архетипами.

Окада стає своєрідним медіумом, що сприймає сигнали з іншого виміру. Його зустрічі з такими персонажами, як лейтенант Мамія, Мей Касахара, або дивні розмови з Борисом О'Коннором, є не просто діалогами, а зануренням у колективну пам'ять – зокрема, пам'ять про жахи війни та її травматичний вплив. Через Тору Муракамі досліджує, як минуле (особливо насильницьке та приховане) впливає на сучасність, створюючи фантомні болі та дисгармонію. Тору намагається не лише зрозуміти ці зв'язки, а й вилікувати їх, що робить його своєрідним шаманом або цілителем. Його битва з Нобуру Ватаєю – це битва не просто з конкретною особою, а з утіленням зла, бездушності та маніпуляції, що є проявом колективної "Тіні". Цей конфлікт вимагає від протагоніста не лише внутрішнього пошуку, а й активної, хоч і сюрреалістичної, конфронтації. Таким чином, "Хроніки Заводної Пташки" перетворюють протагоніста на складну фігуру, яка об'єднує в собі риси пасивного спостерігача, активного шукача і метафізичного воїна, що заглиблюється у колективне несвідоме для відновлення рівноваги.

2.3 Подолання конфлікту з ворожим світом через активну взаємодію з оточенням

Тема подолання конфлікту з ворожим світом через активну взаємодію з оточенням є ключовою для пізнього етапу творчості Харукі Муракамі і відображає важливу еволюцію його протагоніста – від пасивного спостерігача до активного суб'єкта трансформації. Ця концепція безпосередньо суперечить поширеному кліше про героя Муракамі як про меланхолійного, ізольованого одинака, який відступає у свій внутрішній світ, аби уникнути зовнішньої ворожості. Натомість, у центральних романах пізнього періоду, таких як «1Q84» та «Хроніки Заводної Пташки», виявляється чітка необхідність активної дії для відновлення внутрішньої цілісності та зовнішньої гармонії. Ворожий світ у

Мураками – це не лише соціальна несправедливість, але й метафізична ворожість, що проявляється через соціальну аномалію, насильство, культу (як у випадку з лідером Сакаїке в «1Q84») або через загрозу невидимих сил несвідомого, які прагнуть знищити чи переписати «Я» героя.

Герої Мураками починають свій шлях як пасивні фігури, наприклад, Тору Окада (безробітний домогосподар) або Аоаме (емоційно відключена наймана вбивця). Однак, коли їхнє внутрішнє життя піддається загрози (втрата коханої, загроза життю), пасивність перетворюється на наступальну агенцію. Найбільш яскравим прикладом є Аоаме з «1Q84», яка не просто тікає: вона активно діє у світі 1Q84, використовуючи свої навички для фізичного усунення джерела метафізичної ворожості (вбивство лідера культу), що є агресивним, але необхідним актом, який призводить до зміни зовнішньої реальності (Мази) і, зрештою, рятує її та Тенго. Аналогічно, Тору Окада у «Хроніках Заводної Пташки» мусить відмовитися від пасивного очікування, свідомо входжуючи в сухий колодезь, а потім використовуючи набуті метафізичні здібності для прямої боротьби з Нобуру Ватая, що є активною конфронтацією з персоніфікованою Тінню.

Перемога над ворожим світом вимагає від героїв Мураками не-раціональних форм взаємодії, які йдуть у розріз із логікою. Ці форми можна класифікувати за їхнім впливом як розвиток всього сюжету так і власне формування героїв: - фізичне втручання з метафізичними наслідками. Це прямі, фізичні дії, які мають езотеричні наслідки. Наприклад, коли Аоаме здійснює вбивство лідера культу в «1Q84», вона фактично здійснює нейтралізацію першоджерела зла (Мази), що є критичним для реконфігурації реальності. У «Кафці на пляжі» схожим актом є фізичний пошук Кафки Тамури та його свідомий вибір долі, що є прямою конфронтацією з пророцтвом.

- метафізична конфронтація через внутрішню силу. Це взаємодія, де герої використовують набуті психічні чи духовні здібності. Прикладом є Тору Окада,

який у «Хроніках» накладає руки на обличчя Нобуру Ватая, застосовуючи свою надприродну силу для прямого зіткнення з його злом. Його активність проявляється у здатності контролювати та спрямовувати фантастичні елементи.

- творча реконструкція. Ця форма взаємодії є унікальною для Тенго у «1Q84». Він не використовує силу чи фізичну боротьбу, але активно редагує рукопис «Повітряна Лялечка», що, за логікою фантастичного світу, є актом переписування реальності (Доти). Це є пряма взаємодія з ворожими силами Маленького Народу через творчий акт, що підкреслює силу художнього слова як інструменту для боротьби з метафізичним хаосом.

Отже, у пізній творчості Мураками подолання конфлікту з ворожим світом досягається не через втечу чи пасивну меланхолію, а через активну, часто небезпечну, взаємодію з оточенням. Ця взаємодія завжди є двосторонньою: фізичний вчинок героя є зовнішнім проявом його завершеної внутрішньої трансформації. Герой набуває здатність перекодувати реальність (чи то через насилля, творчість, чи метафізичну силу), перетворюючи ворожий світ на той, у якому можлива його цілісність, самовідкриття та возз'єднання.

В романі "Кафка на пляжі" побачимо юного протагоніста, який найбільш послідовно втілює найглибше прагнення людини знайти відповідь на питання про власне призначення та вплив долі. Кафка Тамура, п'ятнадцятирічний юнак, тікає з дому, щоб уникнути батьківського пророцтва, яке пророкує йому едипову долю: вбити батька і переспати з матір'ю та сестрою. Ця втеча є не просто фізичним переміщенням, а глибоко символічною ініціаційною подорожжю, спрямованою на самопізнання та боротьбу з фатумом.

Кафка, свідомо обравши нове ім'я (посилання на відомого екзистенціаліста Франца Кафку), прагне створити власну ідентичність, незалежну від сімейного прокляття. Його мандрівка до Такамацу та перебування у приватній бібліотеці Комура стають центральним етапом його екзистенційного квесту. Бібліотека – це не лише місце знань, а й притулок, де він намагається знайти сенс свого

існування та розшифрувати складні закони всесвіту. Тут він взаємодіє з архетипом Аніми в образі Міс Саекі та Мудрого Старця в особі Осіми, які стають його провідниками та наставниками.

Екзистенційний пошук Кафки проявляється у його постійних роздумах про свободу вибору, долю, випадковість, сенс життя і смерті. Він намагається зрозуміти, наскільки його дії є власним вибором, а наскільки – частиною невідворотного сценарію долі. Мураками через Кафку досліджує класичні філософські питання: чи може людина змінити свою долю? Чи є свобода ілюзією? Протагоніст перебуває у стані постійного сумніву та самоаналізу. Його подорож до лісу, до джерела "вхідного каменя", є кульмінацією цього пошуку, де він наближається до розуміння своєї ролі у великому космічному порядку.

Паралельна сюжетна лінія з Накатою, літнім чоловіком, який втратив пам'ять та вміє говорити з котами, посилює тему долі. Наката, хоч і не розуміє світу логічно, є інструментом долі, який виконує певні, задалегідь визначені дії. Його мандрівка, хоч і здається абсурдною, є неминучою і веде його до виконання своєї ролі у великій мозаїці буття. Взаємодія Кафки та Накати, їхній паралельний рух та зрештою символічне переплетіння долі, підкреслює ідею, що доля може бути складною мережею, де кожен елемент виконує свою роль, свідомо чи несвідомо. Юний протагоніст Мураками в "Кафці на пляжі" є не просто пасивним об'єктом долі, а активним учасником, який бореться, сумнівається і шукає, демонструючи глибокий екзистенційний вимір людського існування.

Роман "1Q84" (2009-2010) є монументальним твором, де Мураками доводить концепцію протагоніста до нового рівня, представляючи множинність головних героїв, чії долі переплітаються у складному лабіринті альтернативної реальності. Основних протагоністів тут двоє: Аоаме, молода жінка-кілерка, та Тенго Каваї, вчитель математики та письменник-початківець. Їхні шляхи, хоч і розділені на початку, неминуче ведуть до зустрічі, що є центральною рушійною силою сюжету [74].

Аомаме опиняється в альтернативній реальності, яку вона називає 1Q84 (відсилання до Джорджа Орвелла), після того, як помічає дві місяці на небі. Її протагоністична роль полягає не лише у виконанні своїх професійних обов'язків, а й у спробі осмислити нову реальність та знайти вихід з неї. Вона є "Мандрівником", який заблукав у світі, що змінився, і водночас "Шукачем", що прагне зрозуміти правила цього нового виміру. Її шлях – це постійна боротьба за виживання, а також пошук сенсу у зміненому бутті. Вона є сильною, незалежною жінкою, яка, проте, прагне знайти втрачений зв'язок зі своїм дитинством і з Тенго.

Тенго Каваї також виявляється втягнутим у події, які виходять за межі звичайної реальності. Його роль як редактора та "літнього" письменника приводить його до взаємодії з таємничою дівчиною Фукаері та релігійною сектою. Його пошук істини про Фукаері, про її зв'язки з дивним світом "маленьких людей" (Little People), робить його інтелектуальним Шукачем. Тенго, як і Аомаме, перебуває в пошуку, але його пошук більше зосереджений на розгадуванні головоломок та розумінні природи реальності.

Взаємозв'язки між Аомаме та Тенго є центральними для формування їхніх особистостей у світі 1Q84. Вони були пов'язані з дитинства, хоча й не усвідомлювали цього. Їхня спільна "доля" полягає в тому, щоб знайти один одного і, можливо, разом змінити реальність або принаймні вижити в ній. Цей зв'язок є глибоким, метафізичним, що виходить за межі часу і простору. Він втілює ідею споріднених душ або доль, що мають зійтися.

Вплив альтернативної реальності на формування особистості протагоністів є колосальним. У світі 1Q84 герої змушені переосмислювати свої цінності, моральні принципи та уявлення про буття. Фантастичні елементи – "маленькі люди", дві місяці, магічна реальність – стають не просто фоном, а активними силами, що впливають на свідомість і вчинки персонажів. Вони змушені адаптуватися до цих змін, шукати нові стратегії виживання і, зрештою,

інтегрувати цей досвід у своє "Я". Цей роман демонструє, як протагоністи Муракамі не просто існують у фантастичних світах, а активно формуються ними, їхня ідентичність є динамічним продуктом взаємодії з метафізичними вимірами. "1Q84" підкреслює, що шлях до цілісності може пролягати через хаос та непередбачувані зміни, а роль протагоніста полягає у прийнятті та розумінні цієї складної реальності [44].

2.4 Інтеграція фантастичних елементів у внутрішній світ протагоніста як домінанта трансформації літературного архетипу

Однією з найбільш характерних рис протагоніста пізнього періоду творчості Харукі Муракамі є його здатність не просто існувати у світі, де фантастичні елементи є нормою, а й інтегрувати ці елементи у свій внутрішній світ, роблячи їх невід'ємною частиною своєї ідентичності та життєвого досвіду. Фантастичні події, персонажі та виміри функціонують не як зовнішні декорації для сюжету; вони активно впливають на свідомість героя, формуючи його світогляд, емоції та навіть фізичні реакції. Це перетворення вказує на зміщення акценту з зовнішнього на внутрішнє, де фантастика стає потужною метафорою психічної трансформації.

Яскравим прикладом цього виступає образ Тору Окада у романі «Хроніки Заводної Пташки». Його досвід виходить за межі простого споглядання дивних речей. Герой починає відчувати фізичні прояви іншого виміру, як-от поява синьої плями на щоці, що кровоточить, і набуття нових, метафізичних здібностей. Здатність до зцілення та телепатичного зв'язку не є зовнішніми феноменами; вони стають частиною його внутрішнього Я, дозволяючи йому взаємодіяти зі світом на глибинному, несвідомому рівні. Це свідчить про те, що фантастичний вимір — зокрема, сухий колодязь, у якому він проводить час, — є просторовим втіленням його несвідомого. Замість того, щоб відкидати ці явища як марення чи галюцинації, герой інтегрує їх, приймаючи як органічну частину розширеної реальності, що, в кінцевому підсумку, формує його нову, цілісну

особистість. Цей процес інтеграції має глибокий психологічний сенс. Фантастичні елементи слугують каталізатором для опрацювання внутрішніх травм та нереалізованих бажань. Прийняття ірраціонального означає, що межа між «Я» і «Не-Я» розмивається, а свідомість героя розширюється за межі раціонально впорядкованого світу. Фантастичні навички, такі як входження у паралельні світи або здатність бачити приховані істини, стають для протагоніста новою, органічною функцією його ідентичності, що унеможливорює повернення до попереднього, «нормального» стану. Герой більше не є пасивним спостерігачем дивного, а активним суб'єктом, який використовує ці метафізичні здатності для глибинного самопізнання та боротьби зі своїми особистими «демонами» — часто персоніфікованими у фантастичних антагоністах, як-от Нобуру Ватая.

Прийняття "нової самості" є незворотним. Тору Окада скаже: “Я усвідомив, що вже ніколи не повернуся до того, яким був. Набувши цієї здатності, я втратив щось інше, не менш важливе. Але це було неминуче. Коли ти стаєш кимось іншим, ти вже не можеш не бути цим іншим” [23, с.241]. Ця фіксація ідентичності підкреслює, що фантастичний досвід не є тимчасовою пригодою, а зміною парадигми особистості. Прийняття "здатності" (тобто фантастичного елемента) є платою за втрату "нормальності", але ця втрата сприймається як неминучий етап розвитку. Герой не просто має нову здатність, він став нею, що і є кінцевою точкою інтеграції фантастичного у внутрішній світ протагоніста.

Якщо у «Хроніках Заводної Пташки» фантастичний вимір (сухий колодязь, поява синьої плями) є просторовим втіленням індивідуального несвідомого Тору Окади, що слугує каталізатором для опрацювання його особистих травм, то в романі «1Q84» Муракамі масштабує цю концепцію. Тут фантастичний елемент є всеосяжним, спільно створеним психічним ландшафтом, що виникає внаслідок глибокого, невербального зв'язку між двома протагоністами, Аоаме та Тенго.

Фундаментальним фантастичним елементом у романі є сама наявність подвійної реальності — світу 1984 та світу 1Q84. Цей перехід не є подорожжю у звичайний паралельний всесвіт, а скоріше усвідомленням того, що реальність є дуальною, або розщепленою. Візуальним маркером цього розколу є поява на небі другого, меншого місяця. Цей подвійний місяць є потужним символом дуальної природи існування та свідомості. Він натякає на те, що світ 1Q84 — це простір, де несвідоме стало видимим і матеріальним. Герої не можуть пояснити цю зміну раціонально, але вони інтегрують її. Для Аомаме, її спуск по пожежній драбині є не просто фізичним актом, а подоланням символічного порогу — актом, після якого вона свідомо приймає нову реальність, проголошуючи: «Це — 1Q84. І я повинна жити у цьому світі». Цей акт психічної волі дозволяє їй функціонувати у метафізичному вимірі, де її дії, включно з її роллю найманої вбивці, набувають езотеричних, вселенських наслідків.

Найбільш загадкові та суто фантастичні елементи роману — Маленький Народ (*Little People*) та їхня діяльність — глибоко пов'язані з юнгіанською концепцією архетипів і колективного несвідомого. Маленький Народ виступає як первісний, нераціональний імпульс, що керує глибинними шарами реальності. Вони є зовнішнім втіленням колективної Тіні та першоджерела наративів. Вони не стільки створюють події, скільки тчуть саму тканину реальності, у якій ці події відбуваються. Ця діяльність пов'язана з концепціями Маза (*Maза*, Матір/Джерело) та Дота (*Dōta*, Дочка/Наслідок). Маза є глибинним джерелом свідомості та реальності (часто асоціюється з Колективним Несвідомим або фундаментальною енергією). Дота — це маніфестація або прояв бажань та історій, що виходять із Мази. Фантастичний світ 1Q84 є, по суті, Дотою, яка була сформована під впливом сильного, несвідомого зв'язку Аомаме та Тенго. Повітряна Лялечка (*Air Chrysalis*), яку плете Маленький Народ, є фізичним артефактом цього фантастичного процесу. Вона є матеріалізованою формою історії, спільної пам'яті та втраченого зв'язку двох протагоністів. Взаємодія Тенго з рукописом про лялечку не є пасивною: він стає співучасником у

маніпулюванні цим фантастичним процесом. Таким чином, фантастика у «1Q84» – це медіум, що дозволяє героям впливати на першоджерело реальності. Замість того, щоб бути лише спостерігачами, Аомаме та Тенго стають активними суб'єктами, які використовують правила 1Q84 для переписування власної долі та відновлення втраченої цілісності.

Кінцева мета фантастичного світу 1Q84 – це не просто налякати чи здивувати героїв, а створити необхідні, хоч і метафізичні, умови для їхнього возз'єднання. Світ 1Q84 функціонує як величезна камера Індивідуації, де розірвана Аніма (Аомаме) та Анімус (Тенго) мають знайти шлях до єднання. Аомаме, інтегрувавши досвід 1Q84, відмовляється від своєї внутрішньої ізоляції та прагнення до саморуйнування, знаходячи в собі бажання жити заради кохання. Тенго, взаємодіючи з Маленьким Народом і переписуючи історію Повітряної лялечки, змушений протистояти своїм дитячим травмам і знаходить свою справжню роль (батька та коханця). Фінальний вихід героїв зі світу 1Q84 через пожежну драбину символізує завершення ініціації. Вони залишають не лише 1Q84, але й свій попередній, фрагментований стан 1984 року. Вони інтегрували фантастичні знання, прийняли свою колективну Тінь (Маленький Народ) і вийшли як оновлена, цілісна пара, що здатна створити свій власний, стійкий новий світ. У цьому сенсі, 1Q84 є не просто тлом, а активним інструментом психологічної трансформації, що підтверджує загальну тезу про те, що у пізнього Муракамі фантастика є органічною частиною оновленої ідентичності протагоніста.

Отже, фантастика, інтегрована у внутрішній світ героя, є рятівним елементом, що, збалансовуючи системи хаосу і порядку, приміряє його з ворожим і незрозумілим зовнішнім світом.

Проведене практичне дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків щодо еволюції протагоніста у творчості Харукі Муракамі:

Відчуженість і самотність виступають ключовими каталізаторами внутрішнього та зовнішнього пошуку в романах Харукі Муракамі. На всіх етапах його творчості протагоніст постає як самотня, часто ізольована постать, відірвана від соціального контексту. Проте ця самотність не є пасивною — вона перетворюється на рушійну силу, що спонукає героя до глибокої рефлексії, мандрівок у межовий простір між реальним і уявним, а також до взаємодії з невидимими аспектами буття.

З кожним новим твором образ протагоніста поступово заглиблюється у метафізичні виміри. Якщо в ранніх романах він ще зберігає риси реалістичного персонажа, що стикається з елементами сюрреалізму, то в середньому та пізньому періодах герой активно занурюється у колективне несвідоме, міфологічні структури та символічні простори. Межі між реальністю, сном, міфом і метафізикою стираються, а сам протагоніст стає головним інтерпретатором цієї багатовимірної реальності.

Цей процес супроводжується трансформацією героя — від пасивного спостерігача та реактивного учасника подій до активного дослідника, борця і творця власної реальності. Протагоніст більше не очікує змін, а сам ініціює пошук, протистоїть злу, долі та внутрішнім страхам, прагнучи до самопізнання.

У цьому контексті архетипи «Шукача» та «Мандрівника» набувають особливої ваги. Вони є наскрізними структурами, що формують внутрішню логіку розвитку персонажа. Якщо на ранніх етапах мандрівка могла бути втечею, а пошук — інтуїтивним, то в пізніх романах подорож стає долею, а пошук — цілеспрямованим квестом до цілісності. Фізичні переміщення героя завжди віддзеркалюють його внутрішні трансформації.

Важливу роль у цьому процесі відіграє травматичний досвід і пам'ять. Протагоністи Муракамі несуть на собі тягар особистих і колективних втрат, які формують їхню мотивацію та світогляд. Їхній шлях — це спроба осмислити минуле, розшифрувати його вплив на теперішнє та, можливо, зцілити

внутрішні рани. Пам'ять, з її фрагментарністю та ненадійністю, постає як один із головних викликів, що потребує подолання.

Кінцевою метою цього шляху є досягнення цілісності «Я» — процес індивідуації, що передбачає інтеграцію свідомих і несвідомих аспектів особистості. Цей шлях складний, часто болісний, але саме він дозволяє герою віднайти внутрішню гармонію та зрозуміти своє місце у світі. Навіть якщо фінал не завжди є щасливим, сам процес трансформації має вирішальне значення.

Еволюція протагоніста у Муракамі відображає універсальні людські прагнення — до самопізнання, подолання відчуження та пошуку сенсу в сучасному, часто абсурдному світі. Його герої, з їхньою внутрішньою складністю, резонують із читачами по всьому світу, адже втілюють виклики, страхи та надії сучасної людини. Їхній шлях — це метафора нашого власного життя, сповненого втрат, пошуків, таємниць і несподіваних зустрічей.

2.5 Методичні рекомендації щодо вивчення творчості Харуки Муракамі у шкільному курсі зарубіжної літератури

В шкільній програмі твори Харуки Муракамі включені до варіативного (вибіркового) компонента для 10–11 класів. Більшість сучасних шкільних підручників для старших класів, які охоплюють сучасну зарубіжну літературу, містять лише окрему інформацію про письменника.

Творчість японського письменника (на прикладі одного твору, рекомендованого на вибір – «Норвезький ліс» або «Хроніка заводного птаха») є необхідним і важливим елементом для глибокого вивчення курсу зарубіжної літератури у 10–11 класах, особливо у розділі, присвяченому сучасній літературі та постмодернізму. Дослідження його прози має бути сфокусоване не лише на традиційному аналізі сюжетної лінії та тематики, а й на глибинній психологічній та структурній складовій тексту, що дозволить учням зрозуміти механізми

функціонування постмодерністського мистецтва. Теоретичною основою для вивчення є архетипна критика Карла Юнга, застосована до аналізу трансформації універсального архетипу протагоніста. Суть цієї трансформації полягає у відході від класичної (міфологічної) моделі героя-рятівника до деконструйованої (постмодерністської) моделі героя Муракамі – інтровертного, меланхолійного, рефлектуючого суб'єкта, чия психологія спрямована виключно всередину, на пошук втраченого «Я» і примирення з власною “тінню”. Для учнів завдання полягатиме в тім, щоб дослідити та систематизувати основні механізми трансформації юнґіанського архетипу протагоніста у прозових творах Харукі Муракамі. Також учням пропонується обґрунтувати художню функцію цієї трансформації, в який спосіб така трансформація втілює проблематику особистої кризи, відчуження та пошуку ідентичності в сучасній культурі.

Досягнення цієї мети вимагає послідовного вирішення низки завдань. По-перше, необхідно сформулювати теоретичне уявлення про японський постмодернізм як унікальний синтез західних літературних технік, попкультури, сюрреалізму та східних філософських концепцій (зокрема, філософії *дзен* та естетики *моно-но аваре*). По-друге, слід опанувати базовий інструментарій архетипної критики (поняття “Архетип”, “Тінь”, “Аніма/Анімус”, “процес індивідуації”) та навчитися застосовувати його для глибинного структурного аналізу тексту. По-третє, критично важливо виявити ключові мотиви - домінанти творчості (самотність, втрата, пам'ять, музика, дзвінки), які виконують істотне функціональне призначення – заміщують традиційну епічну фабулу та стають модифікаторами внутрішніх змін героїв. По-четверте, учні повинні проаналізувати символіку хронотопу (глибинні простори, межові стани, лабіринти) як засобу художнього втілення свідомості та підсвідомості протагоніста, а також сформулювати навички інтерпретації образу протагоніста як такого, чий шлях орієнтований не на зовнішні, а на внутрішні звершення.

Вивчення текстів має бути розділене на три ключові етапи. Перший – підготовчий (введення в методологічний інструментарій). Учням пропонується

ознайомитись з основними поняттями теорії постмодернізму та її маніфестації у прозі Муракамі (інтертекстуальність, фрагментарність наративу). Паралельно вводяться терміни з власне архетипної теорії, де пояснюються ідеї Кемпбелла про «мандрівку героя» як класичну модель, яка слугуватиме точкою відліку для порівняння з новим героєм Муракамі. Мета цього етапу – сформувати базове наукове поле для подальшого зіставлення та аналізу. Далі відбувається мотиваційне поглиблення через обговорення «феномену Муракамі», його зв'язку з сучасною попкультурою та проблематикою культу втраченої ідентичності. Завершується етап визначенням проблеми та формулюванням гіпотези: «протагоніст Муракамі – це трансформований архетип».

Другий – аналітичний етап (архетипна деконструкція та символізм) є центральним. Він починається з аналізу протагоніста (зріз 1) – виокремлення базисного архетипу. Учні мають довести, що протагоніст (наприклад, Ватанабе Тоору або Тору Окада) спочатку подається автором як архетип шукача або невинного, але без класичної епічної місії. Далі йде аналіз трансформації (зріз 2), де через контрастний аналіз виявляються риси, що руйнують класичну модель: пасивність, відсутність глобальної цілі, самоізоляція та заміна шляху героя на шлях індивідуалізації (зосередження на внутрішній психіці). Особлива увага приділяється дослідженню символічних образів, а саме аналізу архетипу тіні (самогубства, травми, нереалізовані бажання, дивні, «злі» персонажі) та архетипу аніми/анімуса (жіночі образи, що виступають у ролі провідників до внутрішнього «Я» або джерел травми). Далі йде аналіз мотивів-домінант: вивчення функцій самотності, порожнечі (*му*), музики (джаз, класика). Музика тут розглядається як компенсаторний засіб, що дозволяє герою контактувати з підсвідомістю. Завершується аналітичний етап хронотопом і простором, де розглядаються лабіринти (місто, підземка) та глибинні простори (колодязі, бібліотеки) як прямі проєкції психічного стану героя, де відбувається його внутрішня боротьба.

Третій – творчо-підсумковий етап (рефлексія та оцінка) спрямований на закріплення отриманих знань та їхню творчу реалізацію. Учням пропонується написання есе-міркування на теми: «Протагоніст Мураками: герой чи антигерой?» або «Еволюція архетипу від епосу до постмодерну». Як креативний компонент, учні можуть створити творчий проєкт – «Створення музичного пейзажу», де плейліст з коментарями відображатиме емоційну або сюжетну лінію твору. Фінальною точкою є дискусія на тему: «Мураками як терапія: як протагоніст долає травму?», що передбачає використання цитат та наукової термінології. В результаті вивчення учні повинні вільно оперувати категоріями постмодернізму, магічного реалізму та архетипної критики, демонструвати здатність проводити комплексний аналіз образу протагоніста, обґрунтовуючи його трансформаційний характер, та формувати ціннісне розуміння філософської проблематики сучасності.

I. Вправи на опанування теоретичного інструментарію (підготовчий етап). Ці вправи спрямовані на формування базового наукового поля і необхідні для засвоєння учнями основ аналізу літературного твору.

Словникова робота з термінологією: вправа «колаж понять» – створення візуального або текстового колажу-карти для визначення та розмежування ключових концепцій, без яких неможливий аналіз прози Мураками: постмодернізм, архетип, тінь, аніма/аніmus, індивідуація, жанрова гібридність. Учні мають не лише дати визначення, але й знайти їхнє функціональне застосування у контексті певного твору.

Порівняльний аналіз моделей героя: Вправа «контрастний зріз класики та постмодерну» – створення порівняльної таблиці між класичною моделлю «мандрівки героя» (за Дж. Кемпбеллом – наприклад, ідея цілісного, суспільно значущого шляху) та внутрішньою, рефлексійною «мандрівкою» протагоніста Мураками, де ціль часто неясна, а “подорож” відбувається у сфері психіки. Це

допомагає учням точніше визначити, чим деконструйований герой відрізняється від епічного.

Вправи на ідентифікацію стилю: вправа «японський код» – ідентифікація уривків, які містять елементи східної філософії (дзен, естетика Му (порожнеча), моно-но аваре) та попкультури (джаз, рок, бренди, голлівудські кліше), для розуміння унікальної жанрової гібридності та японського постмодернізму.

II. Аналітичні вправи (архетипна деконструкція та символізм) Ці вправи є центральними для аналізу концепції трансформації архетипу протагоніста.

Вправа «архетипний зріз. базисна модель» – робота з текстом для визначення базисного архетипу героя (наприклад, шукач або невинний) на основі цитат із зав'язки твору. Учні мають обґрунтувати, чому герой починає свій шлях саме з цієї позиції.

Вправа «аналіз трансформації: деконструкція» – складання детальної порівняльної таблиці, де фіксуються риси класичного архетипу та їхнє руйнування/заміщення у тексті Мураками (наприклад, класичний герой завжди характеризується як активний діяч, у Мураками – головними рисами героя стають пасивна рефлексія та очікування). Мета – довести, що шлях Героя замінено на шлях Індивідуації.

Вправи на дослідження символічних образів (юнгіанський аналіз): вправа «картографування тіні» – комплексний аналіз другорядних персонажів (тих, хто загинув, травмований, дивний чи злий) як втілення архетипу тіні протагоніста. Складання портретів-аналогів з обов'язковим поясненням, яку саме приховану якість чи травму головного героя вони репрезентують.

Вправа «дзеркала аніми/анімуса» – аналіз жіночих образів (якщо йдеться про чоловіка-протагоніста) та їхньої функції як провідників героя до його внутрішнього «Я» або джерела його травми (наприклад, жінка-каталізатор зникнення, чи жінка-символ «світлої» реальності).

Вправи на аналіз мотивів часу і простору (Хронотоп):

Вправа «символіка глибинних просторів» – аналіз лабіринтів (місто, підземка) та глибинних просторів (колодязі, бібліотеки) не як фізичних локацій, а як проєкцій психічного стану героя. Учні мають описати, які саме внутрішні процеси (самоізоляція, пошук пам'яті) відбуваються в цих просторах.

Вправа «компенсаторний мотив музики» – вивчення функцій музики (джазу, класики) та одноманітної рутинної роботи. Музика розглядається як компенсаторний медіум, що дозволяє герою контактувати з підсвідомістю або зниклими людьми, замінюючи йому соціальну комунікацію.

III. Вправи на творче узагальнення та рефлексію (підсумковий етап). Ці вправи спрямовані на синтез знань, розвиток комунікативних та творчих компетенцій.

Есеїстичні та письмові вправи:

Есе-міркування з науковим обґрунтуванням: написання розгорнутого тексту на одну з філософських тем, що вимагає використання термінології: «протагоніст мураками: деконструйований герой, чи антигерой?», «еволюція архетипу від епосу до постмодерну: фінальна точка в прозі Мураками».

Медіа - та мистецькі проєкти (Інтермедійна компетенція):

Творчий проєкт «створення музичного пейзажу»: складання плейліста до роману (5-7 композицій) із детальним обґрунтуванням, як саме музика (мелодія, ритм, назва) відображає емоційну чи архетипну трансформацію героя на різних етапах сюжету.

Вправа «візуалізація лабіринту»: створення візуального колажу, карти чи схеми, що зображує шлях героя через символічні простори.

Дискусійні та комунікативні вправи:

Дискусійний тренінг «мураками як терапія»: організація дебатів/круглого столу на тему: «Чому в сучасному світі герой не може врятувати світ?» або «Самотність як шлях до індивідуалізації: прийняття власної тіні». Це завдання передбачає аргументацію висновків на основі цитат та вільне оперування юнґіанськими поняттями.

Вправа «захист дослідження»: міні-презентації (до 5 хвилин), де учні, виступаючи у ролі дослідників, захищають свій архетипний аналіз конкретного персонажа або символу.

З огляду на те, що вивчення творчості Харукі Мураками в школі має переважно факультативний, характер, учням можна запропонувати також такі види робіт:

1. На уроках зарубіжної літератури (як додатковий матеріал)

В контексті сучасної літератури: вчителі можуть згадувати Мураками як одного з найвідоміших сучасних письменників світу, символ японської та глобальної культури. Його творчість можна порівнювати з магічним реалізмом латиноамериканської літератури (Габріель Гарсія Маркес), що часто вивчають у старших класах в рамках програми. Акцент здійснюється на спільних рисах: поєднання побутового та фантастичного, мотиви самотності, пошуку.

2. На факультативах, літературних гуртках або спецкурсах

Спецкурси з сучасної японської літератури, де Мураками займає центральне місце поряд з іншими авторами (наприклад, Ясунарі Кавабата, Юкіо Місіма, Кобо Абе).

Літературні клуби для обговорення книг, де учні читають та аналізують твори за власним вибором. Тут часто обирають "Норвезький ліс", "Казку на вимогу" чи "1Q84" через їхню популярність серед молоді.

3. В рамках міждисциплінарних проєктів

Література і географія чи історія: вивчення японського світобачення, наслідків Другої світової війни для Японії (особливо важливо для творів "Хроніки Заводної Пташки", "Кафка на пляжі"), розбіжностей західної та східної культур.

Література і музика: Музика – ключовий елемент творів Муракамі. Проєкт може бути присвячений аналізу музичних посилань (класична музика, джаз, рок) у його текстах.

Література і мистецтво: Аналіз сюрреалістичних образів, ілюстрації до книг, порівняння сюжетів цілих розділів або окремих сцен з живописом.

4. Під час підготовки до олімпіад чи конкурсів МАН

Обізнані учні, які цікавляться сучасною літературою, часто обирають творчість Муракамі як тему для: дослідницьких робіт у рамках Малої академії наук (МАН). Приклади тем: "Мотив самотності та пошуку в романах Харукі Муракамі", "Синтез японської та західної культур у прозі Муракамі", "Магічний реалізм у творчості Харукі Муракамі".

Підготовки до олімпіад з зарубіжної літератури (регіональних чи всеукраїнських), де питання про сучасну літературу входять до завдань вищого рівня.

5. Як частина позакласного читання

Вчителі часто рекомендують творчість Муракамі для самостійного читання учням старшої школи (10-11 класи), які мають інтерес до філософської, інтелектуальної прози, цікавляться японською культурою та шукають зразки сучасної літературної класики.

Завдяки продуманій методичній системі, що ґрунтується на засадах компетентнісного підходу (активна участь, креативна діяльність), учні здійснюють перехід від пасивного засвоєння тексту до активної інтерпретації.

Такий підхід сприяє формуванню ключових навичок критичного мислення, самостійної рефлексії та афективного реагування (співпереживання). З огляду на це, робота над романами Харукі Муракамі не лише поглиблює осмислення художнього змісту, а й сприяє формуванню сучасного читача, здатного усвідомити художній потенціал слова. Твір набуває статусу унікального навчального ресурсу, важливого як для естетичного розвитку, так і для виховання духовно-ціннісних та лінгвістичних компетенцій.

Аналіз актуального стану вивчення творчості Харукі Муракамі у старшій школі (10–11 класи, варіативний компонент) підтверджує її методологічну необхідність у курсі зарубіжної літератури як ключового зразка сучасного постмодернізму. Обмежений обсяг інформації про письменника у стандартних підручниках вимагає розробки інноваційної системи, здатної розкрити глибинну психологічну та структурну складову його прози. Досягнення мети вивчення забезпечується послідовною реалізацією трьохетапної методичної системи в рамках уроків зарубіжної літератури або більш креативних завдань на різного типу факультативах. Застосування даної методичної системи сприяє не лише осмисленню художнього змісту, а й формуванню сучасного, метасвідомого читача, здатного до активної інтерпретації, критичної рефлексії та афективного реагування. Творчість Муракамі, вивчена під таким кутом, набуває статусу унікального навчального ресурсу, важливого для духовно-ціннісного та лінгвістичного розвитку старшокласників.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню еволюції образу протагоніста у творчості Харукі Муракамі. Простежено динаміку розвитку центрального героя – від ранніх, дещо відсторонених і пасивних персонажів до складних, багатовимірних образів пізнього періоду, які активно взаємодіють із метафізичними вимірами та інтегрують фантастичні елементи у власне «Я».

Дослідження ґрунтується на теоретичних засадах літературознавства, юнгіанській психології (зокрема, на архетипній теорії) та аналізі специфіки японської постмодерністської прози. Таке багатопланове підґрунтя дозволяє виявити як загальні закономірності розвитку персонажа у світовій літературі, так і унікальні риси муракамівської поетики, пов'язані з синтезом західної культурної традиції та японського світосприйняття.

У першому розділі було визначено поняття протагоніста як центрального персонажа, що є рушійною силою сюжету та носієм авторських ідей. Трансформація протагоністів Муракамі від символічного героя до антигероя - складної особистості відповідає загальній еволюції героїв світової літератури від античності (театральна маска) до сьогодення. Особлива увага була приділена архетипам як універсальним психічним структурам, що виявляються у літературних персонажах, зокрема архетипам "Шукача" та "Мандрівника", які виявилися ключовими для аналізу Муракамі.

Специфіка японської постмодерністської прози була розглянута як важливий контекст для розуміння творчості Муракамі. Її характерні риси – фрагментарність наративу, інтертекстуальність, змішування жанрів, іронія та пародія, а також розмивання меж між реальним та уявним – виявилися невід'ємними складовими художнього світу письменника. Саме в цьому контексті протагоніст Муракамі часто виступає як самотня, рефлексуюча фігура, що прагне віднайти сенс у децентралізованому світі.

Основні теми та мотиви творчості Муракамі, такі як самотність, пошук ідентичності, втрата, пам'ять та сюрреалізм, були ідентифіковані як чинники формування протагоніста. Самотність у Муракамі – це не лише фізична ізоляція, а й екзистенційний стан, що спонукає героя до внутрішнього пошуку. Пошук ідентичності становить наскрізну тему його прозових творів, яка часто виявляється через подорожі (фізичні та ментальні) та взаємодію з іншими персонажами. Мотив втрати (людей, спогадів, речей) слугує тригером для більшості сюжетів і змушує протагоніста вирушати у квест. Пам'ять, що часто буває неповною або спотвореною, стає лабіринтом, у якому герой намагається віднайти істину.

У ранньому періоді творчості Муракамі (зокрема, у "Трилогії Щура") протагоніст постає як втілення післявоєнного покоління Японії – покоління, що пережило культурний та соціальний злам. Головний герой, неназваний "Я", разом зі своїм другом Щуром, характеризується апатією, відчуженістю та глибоким екзистенційним пошуком сенсу у світі, що втратив орієнтири. Їхні роздуми про життя, смерть, кохання та дружбу пронизані меланхолією та невизначеністю. "Дикий баран" у романі "Полювання на овець" стає центральним символом втраченої ідентичності та внутрішнього пошуку. Його пошук є спробою повернути втрачену гармонію, але це прагнення часто виявляється несвідомим, а результати пошуку – неоднозначними, оскільки не розв'язують внутрішній конфлікт персонажа.

На цьому етапі вже зароджуються елементи сюрреалізму, які починають впливати на образ протагоніста, роблячи його сприйняття світу дещо зміщеним. Персонажі стикаються з ірраціональними подіями та персонажами, але ще не повністю інтегрують їх у свою свідомість. Характерною рисою цього періоду стає соціальна адаптація протагоніста при його нездатності до глибоких емоційних зв'язків. Герої Муракамі спілкуються, працюють, але залишаються внутрішньо ізольованими, що підкреслює їхню самотність і відчуженість. Дійова

особа раннього періоду є насамперед спостерігачем, який, хоч і втягнутий у події, зберігає підкреслену відстороненість від зовнішнього світу.

У середній період творчості Мураками спостерігається суттєве поглиблення психологічної репрезентації протагоніста. Персонажі набувають вираженої вразливості, їхній внутрішній світ репрезентується через деталізовану інтроспекцію, а зовнішні події знаходять інтенсивніший відгук у психічній сфері.

Яскравим прикладом цієї тенденції виступає образ Тору Ватанабе з роману "Норвезький ліс", який існує у просторі амбівалентності – між актуальною реальністю та травматичними спогадами. Центральним аспектом його психологічного портрета є процес переосмислення втрати, зумовленої самогубством близьких. Пошук емоційної стабільності та екзистенційного сенсу реалізується через складну систему афективних взаємодій, що демонструє еволюцію персонажа у напрямку підвищеної емпатичної чутливості та здатності до рефлексії страждання.

Ключовою характеристикою даного періоду є акцентуація на депресивних станах та егзистенційній порожнечі, що конструює образ психологічно правдоподібного та антропологічно вразливого героя. Така художня стратегія сприяє гуманізації персонажа, наближаючи його до реалістичної парадигми зображення.

У романі "Танцюй, танцюй, танцюй" спостерігається якісна трансформація образу протагоніста, який переходить від пасивної позиції спостерігача до активної суб'єктності. Персонаж усвідомлено ініціює подорож, мотивований пошуком зниклої дівчини та розкриттям таємниць минулого. Ця діяльність репрезентує спробу самоідентифікації та реконструкції втрачених соціальних зв'язків. Хоча протагоніст демонструє виражену ініціативність, його дії не завжди мають прогнозований результат, що підкреслює складність процесу самопізнання.

Ключовою характеристикою даного періоду є актуалізація архетипів "Шукача" та "Мандрівника". Персонаж інкорпорує ці архетипні моделі, здійснюючи як фізичні, так і метафізичні подорожі. Важливо відзначити, що його мандри, спочатку мотивовані втечею, неминуче трансформуються у екзистенційний квест – пошук істини, сенсу або втраченої гармонії. Взаємодія цих архетипів сприяє ускладненню психологічного портрета героя та відображає еволюцію його шляху до самопізнання.

У пізньому періоді творчості Харукі Мураками спостерігається якісна еволюція образу протагоніста, що проявляється у його здатності до інтеграції метафізичних елементів у власну психічну структуру. Дана трансформація реалізується через активну взаємодію персонажів із сферою колективного несвідомого, що суттєво змінює їхню суб'єктну позицію та спосіб буття у художньому світі.

У "Хроніках заводного птаха" Тору Окада виконує функцію дослідника онтологічних таємниць, чий пошук зниклої дружини трансформується у шаманську ініціацію. Персонаж долає межу між свідомим і несвідомим, що символічно репрезентовано через образ колодязя як порталу до глибинних пластів психіки. Важливо відзначити конфронтацію з архетипічним втіленням зла (Нобуру Ватая), яка завершується інтеграцією надприродних здібностей та зціленням. У цьому контексті Окада постає не як пасивний реципієнт подій, а як активний учасник космічної боротьби за відновлення балансу.

Роман "Кафка на пляжі" пропонує дві паралельні архетипічні моделі: юного Кафку Тамуру як втілення екзистенційного пошуку та Накату як носія фатальної долі. Втеча Кафки репрезентує не просто соціальний протест, а ініціаційну подорож до дорослішання, де боротьба із пророцтвом стає ключовим елементом самоактуалізації. Паралельний наратив Накати демонструє, як звичайна людина може виконувати визначену роль у масштабнішому космічному сценарії, посилюючи тему детермінізму.

У "1Q84" множинність протагоністів (Аомаме та Тенго) дозволяє досліджувати концепцію кармічного зв'язку, що трансцендує часові межі. Альтернативна реальність 1Q84 з її специфічною онтологією (подвійний місяць, "маленькі люди") виконує функцію каталізатора екзистенційної кризи, змушуючи персонажів переосмислювати власну ідентичність. Їхня боротьба набуває універсального характеру, представляючи людське прагнення до сенсу в умовах онтологічного хаосу.

Ключовим аспектом пізнього періоду є інтеграція фантастичних елементів у внутрішній світ протагоніста. Герої Мураками не просто стикаються з сюрреалістичними подіями; вони їх приймають, аналізують і роблять частиною своєї ідентичності. Фізичні прояви метафізичних подій (плями, шрами), внутрішні голоси (Хлопчик на ім'я Ворон), здатність розмовляти з тваринами або бачити невидиме – усе це стає невід'ємними рисами їхнього "Я". Це свідчить про глибоку психологічну трансформацію: протагоніст Мураками перетворюється на цілісну особистість, здатну функціонувати на межі свідомого та несвідомого, реального та ірреального. Він стає своєрідним "світобудівником", що конструює власну реальність, інтегруючи у неї найдивніші елементи.

Еволюція образу протагоніста в творчості Харукі Мураками демонструє складну трансформацію персонажа під впливом екзистенційних, метафізичних та психологічних чинників. На всіх етапах літературної кар'єри автора спостерігається стійка присутність мотивів самотності та відчуження, які функціонують як каталізатори внутрішнього пошуку та рефлексії. Самотність у цьому контексті не є ознакою пасивності, а радше детермінує активну взаємодію героя з позасвідомими та маргінальними вимірами дійсності.

З поступовим розвитком наративної структури відбувається перехід від реалістично змодельованої особистості до суб'єкта, зануреного в метафізичні сфери, де стираються межі між реальністю, сном, міфом і символом. На середньому та пізньому етапах творчості автор артикулює протагоніста як

головного інтерпретатора багатовимірної реальності, що формує альтернативну картину світу через залучення колективного несвідомого.

Водночас простежується трансформація поведінкової моделі героя: на зміну реактивності та пасивному спогляданню приходять активне включення в події процеси, спрямоване на протистояння зовнішньому та внутрішньому злу, здобуття знання про себе та конструювання нової реальності. У цьому контексті значну роль відіграють архетипи Шукача та Мандрівника, які набувають динамічного розвитку, переходячи від втечі до усвідомленого квесту самопізнання. Просторові переміщення героя постають як метафора його внутрішнього трансформаційного процесу.

Невід'ємною складовою наративної еволюції є травматичний досвід, який визначає психологічну глибину персонажа. Пам'ять як фрагментарний і ненадійний конструкт ускладнює шлях до примирення з минулим, водночас створюючи умови для потенційного зцілення та оновлення. У цьому аспекті центральним стає процес індивідуації – інтеграції свідомих і несвідомих аспектів особистості, що дозволяє досягнути внутрішньої цілісності навіть в умовах незавершеності чи екзистенційної невизначеності.

Універсальність образу протагоніста проявляється в його резонансі з глобальними викликами сучасної людини. Його екзистенційні пошуки, спрямовані на подолання абсурду, самотності та фрагментованості світу, відображають ключові тенденції сучасної гуманітарної думки. Таким чином, персонаж Муракамі постає як символ внутрішнього діалогу, метафори життєвого шляху, наповненого непередбачуваністю, втратами, зустрічами та трансформаціями.

Таким чином, творчість Харукі Муракамі є яскравим прикладом того, як образ протагоніста може еволюціонувати, відображаючи не лише зміни в художній манері автора, а й глибинні філософські та психологічні виклики сучасності. Від відстороненого спостерігача до активного дослідника

метафізичних світів, протагоніст Мураками проходить шлях, який є водночас особистим квестом та універсальною подорожжю людської душі. Його трансформація є свідченням невичерпної складності людського "Я" та нескінченної здатності до самопізнання навіть у найнезвичайніших обставинах.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бандровська О. Модернізм між минулим і майбутнім : антропологічний дискурс англійського роману : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 444 с.
2. Бандровська О. Наративні стратегії в сучасному англійському біографічному романі / О. Бандровська // Функціонування літератури у культурному контексті епохи : матеріали міжнар. конф., Дніпропетровськ, 2003. С. 5-12.
3. Бедзір, Н., & Демчик, М. (2023). Інтермедіальність у романній прозі Х. Мураками (на прикладі романів "Кафка на пляжі" та "Норвезький ліс"). *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство*, (1), 7–33.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2023_1_3
4. Бехта М. П. Алгоритм функцій наратора в сучасному художньому тексті. *Наукові праці : Філологія. Мовознавство*. Миколаїв : Видавництво ЧДУ імені Петра Могили, 2013. № 207, т. 219. С. 10-12.
5. Бехта, І. А. (2013). *Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ століття*. ПАІС. 268 с.
6. Бойніцька О. С. Англійський історіографічний роман кінця ХХ – початку ХХІ ст.: філософія жанру: монографія. Київ : Видавець Карпенко В.М., 2016. 324 с.
7. Бондар Ю. М. Інтертекстуальність як принцип художнього мислення в романі Харукі Мураками «Країна Чудес без тормозів і Кінець Світу». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. № 73. С. 24–28.
8. Вульф В. Місіс Деллоуей. В кн.: Вульф В. Власна кімната; Свіча на вітері: вибрані твори / пер. з англ. О. Лучук. Київ : Видавництво Жупанського, 2020. С. 229-245.

9. Гром'як, Р. Т. (2006). *Літературознавчий словник-довідник*. ВЦ «Академія». 752 с.
10. Дроздовський Д. І. Проблемно-тематичні комплекси й філософсько-естетичні параметри британського постпостмодерністського роману: монографія. Київ : Саміт-книга, 2020. 464 с.
11. Дроздовський, Д. І. (2019). Постмодернізм vs постпостмодернізм: світоглядно-філософські відмінності (на матеріалі сучасного британського роману). Сумський державний університет. <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/ba90ad2c-87e5-4971-8020-522f120199eb>
12. Зарубіжна література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / Ольга Ніколенко, Людмила Ковальова, Людмила Юлдашева, Дмитро Лебедь, Ольга Орлова, Катерина Ніколенко. — К. : Грамота, 2019. — 192 с. : іл. ISBN 978-966-349-736-5 ст.13
13. Затонський Д.В. Модернізм и постмодернізм: Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств. Харьков : Фолио, 2000. 256 с.
14. Корреа, Д. (2021). *Haruki Murakami and the Search for Meaning*. Palgrave Macmillan. 305 с.
15. Кушнірова, Т. В. (2019). Наратив як літературознавча категорія: генеза, ознаки, типологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, *39*(1), 130–134. <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/6122>
16. Кушнірова, Т. В. (2025). Наративні стратегії в художній прозі Харуки Муракамі (на матеріалі роману «Норвезький ліс»). *Вісник науки та освіти*. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.74.2.7>
17. Максименко О.Г. Фіктивна ідентичність як форма самодепривації психіки суб'єкт. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Випуск 21. С.385-398.

18. Мацевко-Бекерська, Л. В. (2011). Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка*, (18), 52–59.
19. Мітіна, Л. С. (2023). *Інтермедіальність соціальної текстури: проза Харукі Муракамі та музика Бітлз*. Харківська державна академія культури. <https://repository.ac.kharkov.ua/items/2c43f8ad-d557-44c3-ae9b-37ce581692ca>
20. Муракамі, Х. (2006). *Танцюю, танцюю, танцюю: роман: У 2 т. Т. 2* (І. П. Дзюба, пер.). Фоліо. 320 с.
21. Муракамі, Х. (2007). *Погоня за вівцею* (І. Дзюб, пер.). Харків: Фоліо. 318 с.
22. Муракамі, Х. (2009). *Хроніка Заводного Птаха: роман* (І. П. Дзюба, пер.). Харків: Фоліо. 762 с.
23. Муракамі, Х. (2012). *1Q84: роман* (І. Дзюба, Пер.). Харків: Фоліо. 504 с.
24. Муракамі, Х. (2022). *Норвезький ліс*. Харків: КСД. 368 с.
25. Муракамі, Х. (2025). *Кафка на пляжі* (Ориг. назва *Kafka on the Shore*). Харків: КСД. 512 с.
26. Нямцу А. До проблеми функціонування “літературних архетипів” у європейському загальнокультурному контексті // Слово і час. — 2016. — № 1. — С. 14–22. — Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/132834/02-Niamtsu.pdf>
27. Нямцу А. До проблеми функціонування “літературних архетипів” у європейському загальнокультурному контексті // Слово і час. — 2016. — № 1. — С. 14–22. — Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/132834/02-Niamtsu.pdf>
28. Павличко С. Зарубіжна література: Дослідження та критичні статті. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 559 с.
29. Покровкова С. І., Кравець М. О. Жанрові особливості роману Х. Муракамі «Норвезький ліс» [Електронний ресурс] // Міждисциплінарні дослідження: експеримент. — 2022. — Режим доступу: <https://md->

eksperiment.org/post/20220719-zhanrovi-osoblivosti-romanu-h-murakami-norvezkij-lis

30. Помазан І. О. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : підручник для студентів гуманітарних ф-тів вищ. навч. закл. Харків : Вид-во НУА, 2016. 264 с.

31. Пруст М. У пошуках втраченого часу. Т. 1: У бік Свана : роман / пер. з фр. О. Гром'як; передм. М. Москальця. Київ : Юніверс, 2005. 300 с.

32. Ржевська, Д. О. (2021). Відтворення концептуального змісту японської ономотопеїчної лексики у художньому перекладі (на матеріалі перекладів роману Харукі Муракамі «Хроніка заводного птаха» українською та англійською мовами).² Автореф. дис. ... к. філол. н. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. (Доступно на сайті НБУВ).

33. Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації тексту. Збірник наукових праць / за ред. Л. О. Кисельова. Київ : Ун-т ім. Т.Шевченка, 1998. С. 89-107

34. Рощина О. Післямова. В кн.: Муракамі Х. Колорлес. Цукуру Тадзакі та роки його паломництва / пер. з яп. О. Рощиної. Київ : Видавництво Жупанського, 2019. С. 277–293.

35. Семененко О. Місто в японській літературі: від Кавабати до Муракамі. Східний світ. 2017. № 3. С. 87–93.

36. Сінха Кастурі. Deconstructing Reality and Identity in Literary Worlds of Haruki Murakami: A Postmodern Analysis [Електронний ресурс] // *International Journal of Creative Research Thoughts*. – 2024. – Vol. 12, Issue 6. – С. 1144–1150. – Режим доступу: <https://ijcrt.org/papers/IJCRT2406144.pdf>

37. Сорочан, А., & Кривенко, Ю. (2025). Вплив західної культури у творах Харукі Муракамі. Матеріали конференцій МЦНД, (23.05.2025; Вінниця, Україна), 483–487. <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/833>

38. Стовба А. С. Жанровое своеобразие и тенденции развития английского постмодернистского романа к. XX – XXI в. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1048. Серія «Філологія». Вип. 67. С. 191–196.
39. Тарасенко К. В., Шадріна Т. В. Модифікації романного жанру в літературі постмодернізму / К.В. Тарасенко, Т.В. Шадріна // Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки, 2013 р. № 1 (32) С. 21-22.
40. Ткачук, О. (2002). *Наратологічний словник*. Астон. 173 с.
41. Хімчак Н. Ф. Харукі Мураками: художній світ і концепція людини : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2013. 263 с.
42. Черкашина Т. Ю. Наративні особливості художньо-біографічної прози : автор і читач : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Тернопіль, 2007. 20 с.
43. Юнг К. Г. Архетип і символ : статті / пер. з нім. ; упоряд. та вступ. ст. О. Бочковської. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2021. 376 с.
44. Battersby Doug. (2022). *Troubling Late Modernism: Ethics, Feeling, and the Novel Form*. Oxford University Press. 253 с.
45. Berdimuratova, S. P. (2020). The Evolution of the Protagonist in the Trilogy of the Rat by Haruki Murakami. *International Journal of Academic Research and Development*, 5(5), 116-121. (Доступно на Citefactor.org)
- Brian Mchale Postmodernist Fiction. London and New York : Routledge, 2004. 263 p.
46. Dominic Head. *The State of the Novel: Britain and Beyond*. West Sussex : Wiley Blackwell (Blackwell Manifestoes), 2008. Pp. 175.
47. Espinosa Jaimes A. C., et al. Japanese Postmodernism, Anime and Culture Hybridations: An Occidentalist Aesthetic Study of JoJo's Bizarre Adventure [Електронний ресурс] // *International Journal of Arts Humanities and Social Sciences Studies*. — 2021. — Vol. 6, No. 3. — Режим доступу: <http://ijahss.com/Paper/06032021/1179451397.pdf>.
48. Faris B. *Ordinary Enchantments: Magical Realism and the Remystification of Narrative*. Nashville: Vanderbilt University Press. 2004. 280 p.

49. Fowler, E. *The Rhetoric of Confession: Shishōsetsu in Early Twentieth-Century Japanese Fiction* / Edward Fowler. – New edition. – Oakland, California : University of California Press, 2023. – 364 p. – ISBN 978-0-520-39492-6.
50. Fu C., Heine S. (Eds.). *Japan in Traditional and Postmodern Perspectives*. — Albany: SUNY Press, 1995. — 334 p.
51. Gabriel, Philip. "Murakami Haruki and the Cultural Trauma of Postwar Japan" [Текст] / P. Gabriel // *Journal of Japanese Studies*. – 2006. – Vol. 32, No. 1. – P. 135-159.
52. Gholami, R., & Karami, G. R. (2019). Deconstructing Reality and Identity in Literary Worlds of Haruki Murakami: A Postmodern Analysis. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 7(5), 329-335.
53. Hansen, G. M., & Tsang, M. (Eds.). (2021). *Murakami Haruki and Our Years of Pilgrimage*. Routledge. 328 p.
54. Head D. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: University Press, 2002. – 307 p.
55. Huddle D. *The writing habit*. Boston : University Press of New England, 1991. 213 p.
56. Hutcheon, L. *Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. New York: Routledge. 1988.
57. *International postmodernism. Theory and literary practice*. Amsterdam; Philadelphia. 1997. 451 p.
58. Jacob, S. C. (2018). Haruki Murakami's Dance Dance Dance: A Postmodern Network. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 402–408.
59. Jameson, F. *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press. 1991. 246 p.
60. Jamshidian S., Pirnajmuddin H. Dancing with Shadows: Haruki Murakami's Dance Dance Dance [Электронный ресурс] // *Kajian Malaysia*. – 2014. – Vol. 32, No. 1. – Режим доступа: https://ejournal.usm.my/kajh/article/download/kajh_vol21-no-1-2014_3/pdf/3470

61. Lewis, Cynthia N. *The Japanese Dream: Haruki Murakami and the Poetics of the Unconscious*. McFarland & Company, 2019.
62. Mattar N. Violent Memory: Haruki Murakami's *Hard-Boiled Wonderland and the End of the World* [Электронный ресурс] // *IAFOR Journal of Literature & Librarianship*. – 2021. – Vol. 10, Issue 2. – Режим доступа: <https://iafor.org/journal/iafor-journal-of-literature-and-librarianship/volume-10-issue-2/article-2/> – Назва з екрана.
63. McDonald, K. I. *From Book to Screen: Modern Japanese Literature on Film* / Keiko I. McDonald. – Armonk, N.Y. : M. E. Sharpe, 2000. – 344 p. – ISBN 0-7656-0644-4.
64. *Modern and Post-modern British Literature*. Kolhapur : Shivaji University press, 2012. 307 p.
65. Muljono, K. V. (2020). Haruki Murakami Protagonists Characteristics: A Biographical Approach. (Undergraduate Thesis, Universitas Brawijaya).
Napier, S. J. (2006). "The Magic of Identity: Murakami Haruki's *A Wild Sheep Chase*": *Mechademia*, 1, 156-169.
66. Napier, S. J. *The Fantastic in Modern Japanese Literature: The Subversion of Modernity* / S. J. Napier. – London ; New York : Routledge, 1996. – 253 p. – (Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series). – ISBN 0-415-12457-9.
67. Nguyen, T. M. L., & Nguyen, B. N. T. (2024). The hero-Zen practitioner protagonist in Haruki Murakami's novels: An analysis from Joseph Campbell's hero's journey monomyth. *The VMOST Journal of Social Sciences and Humanities*, 66(3), 112-119.
- Ōe and beyond : fiction in contemporary Japan* / edited by Stephen Snyder and Philip Gabriel. – Honolulu : University of Hawai'i Press, 1999. – vii, 317 p. – ISBN 0-8248-2076-4.
68. Potik, D. (2023). Existential issues in the fictional writing of haruki murakami. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, *21*(6). <https://doi.org/10.1002/aps.1844>

69. Rubin, J. Haruki Murakami and the music of words / Jay Rubin. – London : Harvill Press, 2002. – 326 p. – ISBN 1-86046-952-3.
70. Rubin, J. Haruki Murakami and the Music of Words. Vintage Books, 2005.
71. Singh, Nidhi. *Haruki Murakami's "The Wind-Up Bird Chronicle": An Existential Reflection of Postmodern Japanese Society* [Электронный ресурс] // *International Journal of Applied Research*. – 2024. – Vol. 10, No. 9. – P. 84–87. – Режим доступа: <https://www.allresearchjournal.com/archives/2024/vol10issue9/PartB/10-8-66-889.pdf>
72. Slaymaker, D. N. The body in postwar Japanese fiction / Douglas N. Slaymaker. – New York : Routledge, 2004. – 205 p. – (Asia's transformations). – ISBN 0-415-97174-1.
73. Strecher M. C. Magical Realism and the Search for Identity in Haruki Murakami's *The Wind-Up Bird Chronicle* [Электронный ресурс] // *Journal of Japanese Studies*. – 2002. – Vol. 28, No. 2. – P. 263–292. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/4129834> – Назва з екрана.
74. Strecher M. C. The 1Q84 Dilemma: Haruki Murakami and the End of Postmodernism [Электронный ресурс] // *The Journal of Japanese Studies*. – 2013. – Vol. 39, No. 2. – P. 393–416. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/42771953> – Назва з екрана.
75. Strecher, M. (1999). "Magical Realism and the Search for Identity in 'A Wild Sheep Chase'": *Japan Forum*, 11(2), 189-208.
76. Strecher, M. C. (1999). *Dances with Sheep: The Quest for Identity in Haruki Murakami's Fiction*. University of Hawai'i Press.
77. Strecher, Matthew. *The Forbidden Worlds of Haruki Murakami* [Текст] / M. Strecher. – Atlanta : University of Georgia Press, 2014. – 245 p.
78. Suter, R. *The Japanization of Modernity: Murakami Haruki Between Japan and the United States* / Rebecca Suter. – Cambridge, Massachusetts : Harvard

University Asia Center, 2008. – 236 p. – (Harvard East Asian Monographs ; 308). – ISBN 978-0-67402-805-9.

79. The Cambridge history of Japanese literature / edited by Haruo Shirane and Tomi Suzuki, with David Lurie. – Cambridge : Cambridge University Press, 2016. – 847 p.

80. Zhu, Y. (2021). Haruki Murakami and the Transition of Modern Culture —From the Perspective of Young Readers in East Asian Cities. *Scientific Research Publishing*.

81. Архетипи в аналітичній психології Карла Густава Юнга — структура, приклади й роль у психіці [Електронний ресурс] // Психологічний ХАБ. — Режим доступу: <https://www.psykholoh.com/post/архетипи-в-аналітичній-психології-карла-густава-юнга-структура-приклад-й-роль-у-психіці>.